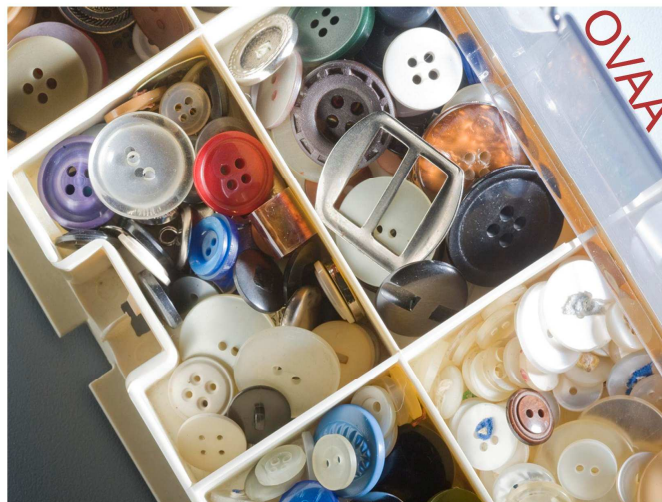

O V A A

Actief Burgerschap voorbij de grenzen van cultuur, religie en afkomst

Edwin Hoffman, Fontys Hogescholen, in opdracht van **OVAA-Eindhoven**, 2008

Colofon

Uitgave

OVAA : Stichting ter bevordering van Diversiteit in Eindhoven
Keizer Karel V Singel 8, kamer 2.05. 5615 PE Eindhoven
Bestuursondersteuning: Tanja Vermaas
E-mail: tanja.vermaas@ovaa-eindhoven.nl
Telefoon: (040) 256 97 87
Fax (040) 251 96 18
www.ovaa-eindhoven.nl
KvK 17179478

Tekst

Edwin Hoffman, Fontys Hogeschool Sociale Studies

Interviewers en mede-onderzoekers

Francien Wieringa en Hans Hotting, Fontys Hogeschool Sociale Studies

Begeleidingsgroep

Ank van de Ven, Percy Tjon-A-Hie, Mohamed Haddad, Simon van den Nieuwenhof

Gesprekspartners

Bilal Achenteh, Rochdi Achenteh, Naima Amhami, Meliha Aslan, Trees Bauwens, Rachid Chelah, Cynthia Deane, Nordin Dira, Rachida Fethi, Sana Fethi, Alfons Goede, Mohammed Jerroudi, Jerry de Jong, Gerard Haarler, Laurens Mijnheer, Younes Mokhayar, Issam El Moussaoui, Mohamed El Moussaoui, Amar Nejjar, Manja van Rijswick, Said Sarkaya, Caroline Schellekens, Percy Tjon-A-Hie en drie leden van een straatcomité en elf bewoners van het project Lakerlopen, waarvan helaas de namen niet meer te achterhalen zijn.

Secretariële ondersteuning

Tanja Vermaas, OVAA

Inhoudsopgave

Voorwoord	
Vooraf	4
Inleiding	6
Hoofdstuk 1. De opzet van het onderzoek	9
Hoofdstuk 2. Actief burgerschap en etnische diversiteit: een theoretisch kader	13
Hoofdstuk 3. Actief burgerschap en etnische diversiteit: resultaten van de interviews	34
Hoofdstuk 4. Bevorderen van actief divers burgerschap: conclusies en aanbevelingen	47
Literatuuropgave	56
Bijlage 1: De onderzoeksvragen	58

Vooraf

De stichting OVAA heeft de Fontys Hogeschool Sociale studies en Welzijn Eindhoven (voorheen Loket W) gevraagd een interventiegericht onderzoek te verrichten naar Actief burgerschap en etnische diversiteit.

Dit onderzoek sluit aan op de eerdere vraag van de Gemeente Eindhoven aan de Fontys Hogeschool Sociale Studies om een verkenning te maken van 'actief burgerschap'¹. Een werkgroep van medewerkers van Fontys, Welzijn Eindhoven en de gemeente hebben in de periode november 2004 tot maart 2005 vanuit verschillende invalshoeken de inhoud van het begrip en de relevantie ervan voor lokaal beleid verkend. In dit verkennend onderzoek is echter geen rekening gehouden met etnische diversiteit. Toch is duidelijk dat de diversiteit van etnische achtergronden van burgers belangrijke consequenties heeft voor het deelnemen aan en het bevorderen van actief burgerschap.

Vandaar de vraag van het OVAA naar het interventiegericht onderzoek Actief burgerschap en etnische diversiteit dat eveneens goed aansluit bij het voorstel van de gemeente Eindhoven ten aanzien van het voorgestelde nieuwe diversiteitsbeleid: - *'het stimuleren en ondersteunen van activiteiten die maatschappelijke participatie en actief burgerschap bevorderen.'*²

Het voorliggende verslag van dit onderzoek is de afsluiting van een eerste fase. In de tweede fase zullen deze bevindingen in workshops voorgelegd worden aan uitvoerende ambtenaren en beleidsmakers van de gemeente Eindhoven, aan professionals en beleidsmakers van Welzijn Eindhoven en aan actieve burgers van vrijwilligerspraktijken en -organisaties. Op grond van de ervaringen en uitkomsten van deze workshops zal het definitieve handelingskader *Actief Burgerschap voorbij de grenzen van cultuur, religie en afkomst* opgesteld worden.

Opbouw van het verslag

Het verslag begint met een inleiding, waarin een nadere kennismaking met de opdrachtgever voor dit onderzoek, de stichting OVAA en een korte schets van de Eindhovense multiculturele situatie.

Hoofdstuk 1 geeft een toelichting op de opzet van het onderzoek en een korte beschrijving van de onderzochte praktijken.

Hoofdstuk 2 verheldert de begrippen actief burgerschap in relatie tot de integratie van burgers uit etnische minderheden. Tevens wordt aangegeven wat de voorwaarden zijn tot het leren van actief burgerschap.

Hoofdstuk 3 bevat een opsomming van de directe resultaten van de interviews met burgers en professionals uit de onderzochte praktijken.

Hoofdstuk 4 ten slotte komt met aanbevelingen voor overheden, organisaties, professionals en burgers om het actief burgerschap van burgers uit etnische minderheden te bevorderen.

Dankwoord

Geïnterviewden:

Bilal Achenteh, Rochdi Achenteh, Naima Amhami, Meliha Aslan, Trees Bauwens, Rachid Chelah, Cynthia Deane, Nordin Dira, Rachida Fethi, Sana Fethi, Alfons Goede, Mohammed Jerroudi, Jerry de Jong, Gerard Haarler, Laurens Mijnheer, Younes Mokhayar, Issam El Moussaoui, Mohamed El Moussaoui, Amar Nejjar, Manja van Rijswick, Said Sarkaya, Caroline Schellekens, Percy Tjon-A-Hie en drie leden van een straatcomité en elf bewoners van het project Lakerlopen, waarvan helaas de namen niet meer te achterhalen zijn.

¹ Steyaert J. e.a. (2005)

² DMO, Sector Welzijn (april 2005: 35) Beter samen, samen Beter. De toekomst van Kleurrijk Eindhoven. Behorend bij het raadsvoorstel diversiteitsbeleid. Gemeente Eindhoven

Interviewers en mede-onderzoekers: Francien Wieringa en Hans Hotting
De begeleidingsgroep: Ank van de Ven, Percy Tjon-A-Hie, Mohamed Haddad, Simon van den Nieuwenhof, Edwin Hoffman
Secretariële ondersteuning: Tanja Vermaas

Inleiding

Vooraf

Op het vlak van actief burgerschap is bekend dat in het algemeen de deelname van etnische minderheden aan participatieprocessen en aan verschillende vormen van vrijwilligerswerk beperkt is³. Van de andere kant zijn dienstverleners, instellingen en de lokale overheid onvoldoende toegerust om het actief burgerschap van etnische minderheden te bevorderen.

In de relatie tussen actief burgerschap en etnische diversiteit spelen mogelijk specifieke factoren (anders dan bij autochtone burgers) mee die ten grondslag liggen aan de hiervoor genoemde achterblijvende participatie en toerusting. Te denken valt aan zaken als:

- de vaak nog 'witte' monoculturele visie en aanpak van beleid en dienstverleners;
- de meervoudige, transnationale identiteit en loyaliteit van migranten;
- het belang van de islamitische identiteit voor veel etnische minderheidsgroepen,
- de angst voor de islam vanuit autochtone kant,
- de problematisering en stigmatisering van moslims en migrantengroepen,
- de weerbaarheid en de competenties van migranten om voor zichzelf op te komen met betrekking tot de eigen etnische en religieuze identiteit,
- de in veel gevallen lastige aanspreekbaarheid van burgers (autochtonen en etnische minderheden) aangaande integratievraagstukken: het betreft hier de competentie om een 'subject' te zijn: dat anderen je kunnen aanspreken op wat je gezegd en gedaan hebt
- de Nederlandse taalbeheersing;

Vraag is nu of en hoe deze aspecten een rol spelen in het uitoefenen van actief burgerschap door etnische minderheden.

De inleiding begint met een nadere kennismaking met de opdrachtgever voor dit onderzoek, de stichting OVAA, waarna een korte schets volgt van de Eindhovense situatie. Als laatste wordt de onderzoeksoepzet toegelicht.

De stichting OVAA

Sinds 1999 is het OVAA actief in Eindhoven. Het OVAA signaleert, initieert en adviseert over ontwikkelingen binnen diversiteit en gender in de samenleving in de breedste zin van het woord. Diversiteit betekent verscheidenheid. Diversiteit uit zich op alle vlakken: geslacht, (etnische) afkomst, handicap, uiterlijk, opleidingsniveau, seksuele geaardheid, leeftijd... Gender verwijst naar sociaal geconstrueerde verschillen tussen man en vrouw. Daarbij zijn de adviezen in eerste instantie gericht op het college van burgemeester en wethouders. Maar het OVAA wil ook een breed debat op gang brengen in de Eindhovense samenleving.

Idealen

Diversiteit binnen de samenleving wordt bereikt als de verscheidenheid van de bevolking wordt weerspiegeld in alle sectoren en op alle niveaus van de samenleving. Deze diverse samenleving is zo beschouwd een uitdaging, een ideaal, waaraan het OVAA van harte wil meewerken. Diversiteit en gender hebben te maken met de manier waarop het ideaal van verbetering van integratie en participatie van een ieder verwezenlijkt kan worden. De drie aspecten cultuur, sociaal-economische situatie en politiek staan hierbij centraal.

Werkwijze: Signaleren, initiëren en adviseren

Het OVAA is gericht op ontwikkelingen in de samenleving die samenhangen met diversiteit en gender. De landelijke ontwikkelingen worden gevolgd, afzonderlijk en in relatie met de situatie in Eindhoven. Vanzelfsprekend blijft het niet bij signalering, er wordt ook iets

³ Klaver J. (2005). Etnische minderheden en vrijwilligerswerk. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek

gedaan met de observaties. Zo initieert het OVAA projecten en debatten die het proces van interculturalisatie, diversiteit en gender bevorderen. Die debatten worden veelal georganiseerd in het politieke café 'OVAA 21'. Het OVAA wil hiermee de dialoog in de Eindhovense samenleving bevorderen.

Daarnaast adviseert het OVAA, gevraagd en ongevraagd, het college van burgemeester en wethouders, de gemeenteraad en besturen van andere instellingen en organisaties. Het meedenken bij de totstandkoming van ambtelijke nota's is een van de vormen van samenwerking tussen de gemeente Eindhoven en het OVAA. Sommige adviezen zijn gebaseerd op eigen onderzoek, andere op onderzoek door derden.

Ontwikkeling en groei

Het OVAA is breed en divers samengesteld. Ze verricht dit werk op basis van onafhankelijkheid en vrijwilligheid. Vanaf het begin is het OVAA gegroeid door dezelfde kritische blik waarmee de samenleving wordt bekeken, ook op de eigen organisatie te richten. Bij de oprichting in 1999 was er behoefte aan een orgaan waarin alle zelforganisaties bij elkaar kwamen. De nadruk lag daarbij op de representatie van verschillende groepen minderheden in Eindhoven. Het moest een organisatie worden die een afspiegeling vormde van de Eindhovense samenleving van etnische en culturele minderheden, met als doel verbetering van het netwerk van zelforganisaties.

In 2005 werd besloten om als zelfstandige stichting verder te gaan. Parallel aan de landelijke discussie over het nieuwe denken over inburgering en diversiteit, het verlaten van het doelgroepen beleid en de nadruk op actief burgerschap heeft het OVAA zijn werkkterrein verbreed. Stichting OVAA staat nu voor de kracht van diversiteit en wil zich presenteren als spreekbuis voor een diverse samenleving.

De Eindhovense situatie

Op 29 augustus 2005 heeft de gemeenteraad het Diversiteitsbeleid "Beter samen, samen beter" vastgesteld. In het programmateam Diversiteit is dit beleid uitgewerkt in een gemeentebreed uitvoeringsprogramma: Programma Diversiteit, "Beter samen, samen beter", Plan van Aanpak en Uitvoeringsprogramma 2007-2009.

Het coalitieakkoord "Eindhoven Eén" stelt dat de omgang met culturele diversiteit een uitdaging voor de stad is en dat het van groot belang is dat alle Eindhovenaren zich onderdeel weten van deze samenleving, ongeacht hun herkomst, geloof, ras of geslacht. Het college wil ervoor zorgen dat alle Eindhovenaren op een volwaardige manier mee kunnen doen in onze maatschappij.

Bevolkingssamenstelling⁴

Wat betreft de bevolkingssamenstelling in 2007 kent Eindhoven 209.702 inwoners, waarvan 26% van niet- Nederlands afkomst is: ten minste één van de ouders is buiten Nederland geboren. Van hen kan ruim 15% gerekend worden tot de niet-westerse migranten en migrantenkinderen. Ruim 11% van de Eindhovenaren is een westerse migrant of migrantenkind.

Onder niet-westers vallen mensen afkomstig uit de werelddelen Afrika, Zuid-Amerika en Azië en uit het land Turkije. Uitzondering zijn personen uit Nederlands Indië en Japan die samen met mensen afkomstig uit Europa, Noord-Amerika en Oceanië als Westers worden geteld.

De grootste groep in Eindhoven wordt gevormd door de Turken met ca. 9600 personen. Marokkanen zijn er ruim 5200. Het aantal Turken en Marokkanen is toenemend.

In Eindhoven is ook een grote groep Indische Nederlanders, namelijk ruim 6500.

Surinamers zijn er in Eindhoven 3600; Antillianen een kleine 2300.

Een andere grote, en snel toenemende, groep bestaat uit de personen van Chinese afkomst (1-1-2007: 2000). In de afgelopen twee jaar is het aantal Polen en het aantal mensen uit India behoorlijk toegenomen. Ook, maar in wat mindere mate, was er in de

⁴ Gemeente Eindhoven, Afdeling Beleidsinformatie en Onderzoek (2008). Eindhovenaren van her en der Eindhovense integratiemonitor, deel 1.

afgelopen twee jaren een toenemend aantal mensen uit het voormalige Joegoslavië en mensen uit de voormalige Sovjet-Unie. Er wonen op dit moment 750 Afghanen in Eindhoven. Dan zijn er ook uit elk van de volgende landen 500 tot 600 personen: Iran, Irak, Somalië en Vietnam.

De herkomst van ongeveer driekwart van de migranten en migrantenkinderen is tot dertien landen te herleiden. Het overige kwart komt evenwel uit een veelheid van landen, namelijk uit 145 verschillende landen.

Eindhoven telt in totaal 158 herkomstgroeperingen ofwel etniciteiten.

Krachtwijken

Minister Vogelaar voor Wonen, Wijken en Integratie heeft in 2007 veertig Krachtwijken geselecteerd, waarin de komende jaren extra geld en tijd wordt geïnvesteerd om deze wijken te versterken en te verbeteren. Minister Vogelaar spreekt van Krachtwijken omdat zij de krachten van de bewoners in deze wijken wil aanspreken. In Eindhoven gaat het om drie wijken: de Bennekel, Doornakkers en Woensel-West. Alledrie de wijken hebben een sterke multi-etnische samenstelling.

Hoofdstuk 1 De opzet van het onderzoek

Vooraf

Op grond van de probleemstelling die aan het begin van deze inleiding is geschetst, zijn de volgende doelen van het onderzoek *Actief burgerschap en etnische diversiteit* geformuleerd:

1. Het expliciteren van wat actief burgerschap voor etnische minderheden betekent en inhoudt.
2. Het boven halen van de succesfactoren van het actief burgerschap van etnische minderheden
3. Het beschrijven en ontwikkelen van een methodisch handelingskader (een visie) en interventies (methodische handelingsmogelijkheden) om etnische minderheden effectief uit te nodigen, aan te spreken en te ondersteunen in hun actief burgerschap.

In dit hoofdstuk worden de onderzoeksoopzet, de werkwijze en de onderzochte praktijken toegelicht.

1.1 Opzet en werkwijze in het onderzoek

Het onderzoek omvat twee onderdelen: theoretisch en praktijkgericht onderzoek. Het theoretisch onderzoek richtte zich op het samenvatten van wat er in onderzoek naar voren is gekomen met betrekking tot actief burgerschap en etnische diversiteit.

Het praktijkgerichte onderzoek zou zich richten op het interviewen van een aantal autochtone burgers en burgers van etnische minderheden in negen succesvolle Eindhovense praktijken van actief burgerschap en etnische diversiteit. Met een succesvolle praktijk is een project, organisatie of activiteit bedoeld die voldoet aan de volgende criteria:

1. etnische minderheden binnen deze praktijk zijn actieve burgers: ze leveren een bijdrage, niet alleen ten behoeve van het directe eigen persoonlijke belang en het belang van de eigen etnische groep maar ook in het belang van de straat, de buurt of meer algemeen de samenleving
2. de allochtone actieve burgers oefenen hun actief burgerschap uit *samen* met autochtone burgers: in activiteiten, werkgroepen, comités, besturen of anderszins
3. werkers van Welzijn Eindhoven zijn bij deze praktijk actief ondersteunend betrokken.

Nu was het vrij lastig praktijken te vinden die aan al deze drie criteria voldoen. Vooral aan het tweede criterium dat allochtone *en* autochtone burgers *gezamenlijk* actief zijn, bleken zeer weinig praktijken te voldoen. In alle praktijken behalve de Adviescommissie seniorenbeleid Eindhoven, maken alléén etnische minderheden deel uit van het project, de activiteit of de organisatie. Wel werken deze burgers – ondersteund door een beroepskracht – samen met autochtone burgers. Verder zijn slechts bij drie van de zeven praktijken werkers van Welzijn Eindhoven betrokken. Ook is het niet gelukt van alle praktijken vrijwilligers te spreken.

Met voorgaande is tevens de beperking van dit onderzoek aangegeven: het kleine aantal onderzochte praktijken en de inhoudelijke beperking dat geen van de praktijken aan al de drie criteria voldoet. Niettemin leveren de uitkomsten relevante inzichten en handreikingen op voor overheid, organisaties, professionals en burgers om het actief burgerschap van burgers van etnische minderheden en autochtone burgers *samen*, te bevorderen.

1.2 De praktijken van Actief burgerschap en etnische diversiteit

In het onderzoek is gekozen voor de volgende Eindhovense praktijken:

- a. Het Projekt Genderdal en Gestel
- b. Maatjes Ambulante Jeugdzorg Brabant (MAJ)
- c. Het Sport- en spelproject Kronehoef
- d. De Adviescommissie Seniorenbeleid Eindhoven
- e. De vrouwenvereniging Achams
- f. Islamitisch Cultureel centrum Femina

- g. Het project Lakerlopen
- h. De Stichting Mi Bosie
- i. Het Islamitisch Cultureel Centrum Al Fourkaan

Hieronder volgt een eerste korte beschrijving van elke praktijk (wordt nog aangevuld).

a. Het Projekt Genderdal en Gestel

Beroepskrachten Laurens Mijnheer en Said Sarkaya. Interviewer Hans Hotting (voorheen Edwin Hoffman). Gesproken met Laurens en Said en een negental jongeren: Nordin Dira, Rochdi Achenteh, Mohamed El Moussaoui, Bilal Achenteh, Rachid Chelah, Issam El Moussaoui, Younes Mokhayar, Mohammed Jerroudi en Jerry de Jong (stagiair).

Het is niet zozeer een project als wel een werkvorm. Genderdal is een wijk met veel Marokkaanse jeugd. Doelen: positief en toekomstgericht werken aan wensen en behoeften ten aanzien van activiteiten en voorzieningen voor jongeren en gezamenlijk oog hebben voor de situatie van jongeren en hun omgeving.

Er ligt het plan om vanuit het jongerenwerk met een vaste kleinere werkgroep van met name jongeren en vaders verder te gaan, gericht op activiteiten. Dit met het oog op verbreding van nationaliteiten en om vanuit het project Marokkaanse betrokkenheid mee te helpen bij de verdere ontwikkeling van een Marokkaans comité Genderdal.

b. Maatjes Ambulante Jeugdzorg Brabant (MAJ)

Coördinator Cynthia Deane. Interviewer Hans Hotting. Gesproken met Cynthia Dean en Sana Fethi beroepskracht bij MAJ.

Het project 'Maatjes in de ambulante jeugdzorg' richt zich op culturele aspecten in de jeugdzorg. Allochtone jongerengroepen stellen nieuwe eisen aan de jeugdzorg. Enkele allochtone vrijwilligers in Eindhoven hebben het initiatief genomen om een intermediaire rol te vervullen tussen jeugdinstituten en hun allochtone achterban. De vrijwilligers bieden ondersteuning aan allochtone hulpvragers. En ze bieden ondersteuning bij het signaleren en oplossen van knelpunten in de samenwerking met het professionele veld.

c. Het Sport- en spelproject Kronehoef

Beroepskrachten Manja van Rijswijk, Ertac Tasdemir en Hilly Schols (beginfase van het project), allen van Welzijn Eindhoven. Interviewer Hans Hotting. Gesproken met Manja van Rijswijk.

Het Sport- en spelproject wordt gedragen door een zestal jonge (allochtone) vrijwilligers. Zij hebben een empowermenttraining gevolgd en een cursus sport- en spelbegeleiding. Zij verzorgen wekelijks vier sportactiviteiten en verder organiseren ze kleine toernooitjes, maken ze folders en verspreiden deze. Verder werken ze ook mee in interventies bijvoorbeeld richting overlastgevende jongeren en daklozen en werken ze mee aan het Suikerfeest dat de ontmoeting wil bevorderen tussen bewoners van verschillende herkomst. Het project heeft de landelijke Richard Krajicek Award gewonnen waardoor er afgelopen jaren veel interesse en aandacht was voor het project en de groep.

d. De Adviescommissie Seniorenbeleid Eindhoven

Geen professionals alleen vrijwilligers. Interviewer Edwin Hoffman. Gesproken met Trees Bauwens, Meliha Aslan, Gerard Haarler en Alfons de Goede.

De commissie heeft tot taak, zowel gevraagd als ongevraagd, advies uit te brengen aan de gemeenteraad. De advisering is gericht op onderwerpen die verband houden met seniorenbeleid, in het bijzonder ten aanzien van het in ontwikkeling zijnde programma

Senioren zelfredzaam. Verder richt de advisering zich op ouderengevoelige aspecten van (voorgenomen) beleid waar het de kaderstellende rol van de raad en de leefsituatie en/of welbevinden van ouderen betreft.

e. Achams

Emancipatiewerkster Rachida Fethi van Welzijn Eindhoven die Achams ondersteunt. Zij heeft gesproken met Hans Hotting.

Achams is een multiculturele vrouwenvereniging die de belangen van Arabisch sprekende vrouwen in Nederland (Eindhoven) behartigt. Dit gebeurt door middel van vele activiteiten, waaronder kadertrainingen. De multiculturele vrouwenvereniging Achams is bedoeld voor vrouwen van 18 jaar of ouder die een Arabische achtergrond hebben en nu in Eindhoven wonen. Er zijn leden uit verschillende landen zoals Marokko, Egypte, Iran en Tsjechië.

f. Multicultureel activeringscentrum Femina

Emancipatiewerkster Naima Amhami. Interviewer Francien Wieringa. Gesproken met Naima Amhami.

Femina is een multicultureel activeringscentrum voor allochtone vrouwen die in samenwerking met bestaande hulpinstanties allochtone vrouwen wil ondersteunen in hun persoonlijke ontwikkeling. Femina start als een klein groepje jonge vrouwen, van Nederlandse en buitenlandse afkomst. Ze willen in de toekomst expertise en trainingen gaan bieden en zich ook commercieel laten inhuren door organisaties en overheden.

g. Het project Lakerlopen

Beroepskracht Caroline Schellekens van Welzijn Eindhoven. Interviewer Francien Wieringa (voorheen Paul Meursing). Gesproken met Caroline Schellekens, drie leden van een straatcomité en elf bewoners uit de Jan van Goyenstraat, divers van etnische achtergrond: Turks, Zuid-Afrikaans, Pools, Ghana, Antilliaans en de rest Nederlands.

In de wijkvernieuwingsbuurt Lakerlopen wordt vanuit het participatieproject 'Hart voor Lakerlopen' gezamenlijk gewerkt aan de leefbaarheid en sociale samenhang in de buurt. Sinds 2002 zijn bewoners actief in hun woon- en leefomgeving met allerlei activiteiten, zoals schoonmaakdagen, plantenbakacties, speelmiddagen en interculturele ontmoetingen.

h. De Stichting Mi Bosie

Voorzitter Percy Tjon-A-Hie met wie Edwin Hoffman heeft gesproken.

Mi Bosie is een stichting, een vrijwilligersorganisatie die opkomt voor de belangen van 50-plussers in Eindhoven. Bij haar oprichting in 1989 werkte ze alleen voor Surinaamse senioren; al langere tijd is de doelgroep verbreed en nemen ook andere senioren met verschillende etnische achtergronden deel.

i. Het Islamitisch Cultureel Centrum Al Fourkaan

Bestuursvoorzitter A. Nejjar met wie Edwin Hoffman heeft gesproken.

Al Fourkaan is een Islamitische gebedshuis, waar moslims uit alle landen van het Midden-Oosten, Noord-, en Oost-Afrika, Bosnië en Nederland samenkomen. Daarnaast is A; Fourkaan een islamitisch cultureel centrum dat regelmatig sociaal-culturele activiteiten ontplooit zoals het intercultureel Suikerfeest.

1.3 De begeleidingscommissie

Het onderzoek is begeleid en geadviseerd door een begeleidingscommissie bestaande uit OVAA, Gemeente en Welzijn Eindhoven. De commissie volgde de voortgang van het project en fungeerde als een klankbord voor de onderzoeker.

1.4 Specifiek en algemeen: inclusieve benadering⁵

Het onderzoek is gericht op het actief burgerschap van etnische minderheden. Daarvoor is het dus noodzakelijk expliciet onderscheid te maken tussen allochtoon/autochtoon en in deze – zij het ongelukkige – termen⁶ te spreken. Dat is iets anders dan de *gewenste* wijze waarop burgers met verschillende etnische achtergronden met elkaar in het dagelijkse leven dienen om te gaan en benaderd dienen te worden door professionals, organisaties en overheden. Deze *gewenste* omgang tussen en met burgers met verschillende etnische achtergronden is *inclusief*: dit betekent dat men gelijktijdig uitgaat van de *overeenkomsten* en van de *diversiteit* tussen mensen. Dus binnen de context van burgerschap en de Nederlandse en Eindhovense samenleving zijn mensen voor elkaar in de eerste plaats burgers, inwoners, Nederlanders en Eindhovenaren. Gelijktijdig delen ze met elkaar een verscheidenheid van deelidentiteiten die verder gaan dan alleen nationaliteit, etniciteit en religie: zoals leeftijd, ouderschap, man- of vrouwzijn, sociaal-economische status, geografische herkomst et cetera⁷.

Alleen op deze wijze kan *inclusief* en *gedeeld* burgerschap voorbij de grenzen van cultuur, religie en afkomst voor alle burgers van Nederland gerealiseerd worden.

⁵ De inclusieve benadering staat tegenover een exclusieve benadering die het wij-/zij-denken van allochtoon/autochtoon, moslims en niet-moslims en dergelijke creëert en in stand houdt.

⁶ Verder zijn termen gebruikt als *etnische minderheden*, ... *van niet-Nederlandse afkomst* en *migranten*.

⁷ Zie ook het rapport van de WRR (2007), *Identificatie met Nederland*. Amsterdam: Amsterdam/Den Haag: Amsterdam University Press

Hoofdstuk 2 Actief burgerschap en etnische diversiteit: een theoretisch kader

Vooraf

In dit hoofdstuk is vanuit onderzoeksliteratuur en beleidsnotities het begrip burgerschap onderzocht in relatie tot immigratie, integratie en etnische diversiteit. Als eerste wordt het begrip burgerschap verhelderd en daarna in verband gebracht met het Nederlandse integratiebeleid. Vervolgens wordt nagegaan wat het begrip actief burgerschap betekent met name voor etnische minderheden.

2.1 Het begrip burgerschap⁸

Noch in de beleidsstukken van de overheid, noch in de wetenschappelijke (politiek-filosofische) literatuur is een heldere of onomstreden definitie van het begrip burgerschap vinden. Goed, actief, volwaardig, verantwoordelijk en substantieel burgerschap worden door elkaar gebruikt. Niet altijd is daarbij duidelijk wat ermee bedoeld wordt.

De populariteit van het burgerschapsbegrip in de politiek en in het publieke debat is allereerst te verklaren uit de omvattendheid en meerduidigheid van het begrip. Over burgerschap bestaan verschillende opvattingen. Niettemin is het begrip net als 'rechtvaardigheid', 'democratie' en 'veiligheid' een waarde waar de meeste mensen zich in kunnen vinden. Een andere verklaring voor de populariteit van het burgerschapsbegrip is dat het nadenken over burgerschap aansluit bij de zoektocht naar een nieuw evenwicht, een nieuwe samenhang tussen wat privé- en publiek terrein is.

Burgerschap verwijst namelijk naar:

- alle inwoners van Nederland, ongeacht hun afkomst
- de individuele verantwoordelijkheid van de inwoner
- zowel de sociaal-economische als sociaal-culturele rol in de samenleving van de inwoner
- de waarde van de democratische rechtstaat en de eventuele onderhandelbaarheid van democratische kernwaarden.

Welke verschillende visies op 'goed' burgerschap er ook mogelijk zijn, in het algemeen zeggen ze allemaal iets over:

- de relatie tussen burgers
- de relatie tussen burger en staat
- het lidmaatschap van een politieke en sociale gemeenschap
- een proces van insluiting en uitsluiting: sommige mensen maken (geheel of gedeeltelijk) deel uit van een gemeenschap van burgers, waar anderen (niet-burgers) van worden uitgesloten.

2.2 Vijf perspectieven van burgerschap⁹

Politiek-filosofen gaan over het algemeen uit van vijf hoofdstromingen of perspectieven van burgerschap. In alle vijf perspectieven speelt het begrip participatie een belangrijke rol. De mate waarin binnen deze visies belang gehecht wordt aan participatie, betrokkenheid en burgerzin, loopt per visie op. De stromingen worden hier ideaaltypisch samengevat om zodoende de verschillen tussen de perspectieven duidelijk naar voren brengen. In realiteit zijn de stromingen gedifferentieerder, genuanceerder en met overgangen en mengvormen.

⁸ Forum (website 27-2-2008) *Een filosofische kijk op burgerschap*. Het begrip burgerschap en de relatie met het integratiebeleid. Utrecht: Forum

⁹ Fermin A. (1999). Inburgeringsbeleid en burgerschap. In *Migrantenstudies* nummer 2. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum

2.2.1 Egalitair-liberalisme

Bij deze opvatting ligt de nadruk op de juridische status van de burger: het hebben van civiele (burgerschaps-), politieke en sociale rechten. Burgers zijn gelijkwaardig en hebben recht op een gelijke behandeling. De gelijkheidsnorm is vastgelegd in artikel 1 van de Grondwet en uitgewerkt in de Algemene wet gelijke behandeling. Deze vormen de bescherming van de menselijke waardigheid van alle burgers. Uitgangspunt van de liberale opvatting is een onvoorwaardelijk respect voor de individuele vrijheidsrechten van de burger. Die vrijheidsrechten geven in deze opvatting voldoende ruimte voor een zelfstandig en vrij leven.

De sociale dimensie van gelijkheid wordt veilig gesteld door een actieve rol van de overheid bij de toekenning en handhaving van gelijke kansen voor elk individu. Burgers hebben naast vrijheidsrechten ook sociale rechten: recht op werk, onderwijs, scholing, huisvesting, gezondheidszorg en andere arrangementen van de verzorgingsstaat. Het egalitair-liberalisme kent in die zin een passieve en private vorm van burgerschap: burgers zijn ontvangers van rechten. Wel dienen zij de regels in de constitutionele democratie en de rechtsorde te onderschrijven en zich daaraan te houden. Het accent bij egalitair-liberalen ligt op het ontvouwen van persoonlijke levensdoelen. Politieke participatie en deelname aan het openbare leven zijn daarvoor alleen instrumenteel waardevol en daarom niet verplicht. Het gaat dus vooral om het 'mogen participeren' in de zin van toegang krijgen tot politieke en sociale rechten.

Integratie van nieuwkomers is een kwestie van toekenning en effectuering van gelijke rechten. Bij de liberale opvatting van burgerschap komen dan ook de volgende thema's aan de orde:

- de rechtspositie van etnische minderheden;
- naturalisatie- en nationaliteitskwesties;
- vrijheidsrechten en kernwaarden als de vrijheid van meningsuiting, godsdienst, onderwijs en partnerkeuze;
- partieel of gedifferentieerd burgerschap voor migranten;
- de rechtspositie van illegalen.

Verplichte inburgering is voor egalitair-liberalen problematisch omdat de verplichte vorm lijkt op een vernederende vorm van overheidspaternalisme. De voorkeur gaat uit naar het aanbieden van voldoende voorzieningen voor inburgering en het stimuleren van leden van de doelgroep om inburgeringscursussen te volgen.

Overheidsdwang is alleen aanvaardbaar indien deelname aan een inburgeringscursus een noodzakelijke voorwaarde is voor autonomie.

Verder dient vanuit een egalitair-liberaal perspectief de staat zich cultureel neutraal op te stellen jegens de culturele eigenheid van immigranten en de vrije keuze van individuen te respecteren, ook inzake groepslidmaatschap. Sociale minderheidsrechten zijn op zich uitgesloten al zijn er tegenwoordig filosofen zoals Will Kymlicka die een dergelijke erkenning op egalitair-liberale gronden verdedigen

De genoemde culturele neutraliteit is niet te realiseren bij een verplichte inburgering waarin gelijke kansen en autonomie (emancipatie) centrale westerse waarden zijn. Deze culturele aanpassing van immigranten uit niet-Westerse culturen is vanuit egalitair-liberaal oogpunt geen bezwaar wanneer deelname aan inburgeringscursussen maar op vrijwillige basis gebeurt.

2.2.2 Utilisme

Enig doel van het utilisme is de maximalisatie van het menselijk welzijn (= maatstaf voor 'nut') van de bevolking. Het utilisme heeft net als het egalitair-liberalisme een opvatting van passief burgerschap: de mens louter als ontvanger van welzijn, als consument. Utilistische argumenten in beleidsteksten zijn onder meer het optimaal benutten van menselijk potentieel en het voorkomen van maatschappelijke marginalisering. Inburgeringsverplichting is vanuit het utilisme te rechtvaardigen als dit het beste middel is om het collectief welzijn te vermeerderen. Ten aanzien van de culturele preferenties van immigranten dient de overheid deze zonder waardeoordeel te registreren en

maximaal te vervullen. Maar evenzeer dient de overheid rekening te houden met de wensen en gevoelens van de autochtone meerderheid, ook al zijn die ingegeven door xenofobie of een racistische ideologie. Op grond van dit laatste is dan vanuit het utilisme een meer verplichtend en assimilationistisch inburgeringsbeleid te legitimeren om tegemoet te komen aan de genoemde gevoelens van de autochtone meerderheid en zodoende het collectief welzijn te verhogen.

2.2.3 Libertarisme

Het libertarisme is vooral in de Angelsaksische wereld (onder andere ten tijde van Thatcher en Reagan) een stroming van politieke betekenis. Centrale waarde is een negatieve notie van individuele vrijheid als een sterk recht op niet-inmenging in de persoonlijke levenssfeer. De dominante, rechtse vorm van libertarisme erkent alleen klassieke vrijheidsrechten, met het eigendomsrecht voorop. Volwaardig burgerschap is in deze opvatting gekoppeld aan het verrichten van productieve arbeid. In Nederland wordt het libertarisme gebruikt om sterke uitwassen van de verzorgingsstaat tegen te gaan. Libertaristen bekritisieren een sociaal beleid van herverdeling zoals egalitair-liberalen dat voorstaan. Zij vinden zo'n beleid: een aantasting van de individuele vrijheidsrechten, een verstoring van het marktmechanisme en contraproductief omdat het afhankelijkheid van de overheid bevordert.

Het libertarisme bekritiseert het vrijblijvende minderhedenbeleid en stelt zelfredzaamheid en eigen verantwoordelijkheid centraal. Verder zou er een libertaire kritiek op verplichte inburgering mogelijk zijn, omdat het verplichtend karakter nieuwkomers opvat als onzelfstandig en passief en omdat het een inbreuk is op de individuele vrijheidsrechten. Libertaristen zouden bij voorkeur inburgering aan het eigen initiatief van nieuwkomers toevertrouwen en in het verlengde hiervan aan de markt.

Er is ook het libertarisme van wederzijds voordeel dat dan weer inburgeringsplicht rechtvaardigt als toegangsvoorwaarde tot de collectieve voorzieningen.

Het libertarisme laat individuen, dus ook nieuwkomers alle vrijheid hun leven naar eigen inzicht vorm te geven. Immigranten hebben de vrijheid eigen gemeenschappen te vormen in de samenleving, maar met minimale overheidssteun.

2.2.4 Communitarisme

Het filosofisch communitarisme kent een conservatieve en liberale variant. De conservatieve vorm is religieus of patriottisch geïnspireerd en nauwelijks van belang voor de Nederlandse discussie. Het progressieve of egalitair-liberale communitarisme is dat wel. Denk bijvoorbeeld aan de invloed van de communitarist Amitai Etzioni op premier Balkenende aangaande zijn normen- en waardendebat.

Bij de communitaristische opvatting wordt een nog bredere opvatting van actief burgerschap bepleit dan bij de liberale en de neo-republikeinse opvatting. Het belang van betrokkenheid en participatie in de '*civil society*' staat centraal: het conglomeraat van organisaties, verenigingen, buurtwerk, kerken en de 'eigen kring'. Bij deze opvatting staan burgerzin, gemeenschapsdenken (sociale cohesie) en lidmaatschap - het gevoel erbij te horen, deel uit te maken van een geheel - op de voorgrond. Ook hier zijn betrokkenheid en participatie zowel doel als middel om een goede burger te worden. Verenigingen en netwerken in het niet-publieke domein zijn de leerschool waarin men zich de kwaliteiten van burgerschap en burgerzin eigen kan maken. De burgerlijke deugden worden in deze opvatting uitgebreid en omvatten eigenschappen als fatsoen, zorgzaamheid, saamhorigheid en hulpvaardigheid. De communitaristische opvatting vereist een zekere loyaliteit en een sterke binding en identificatie met de samenleving. Daarom is in het communitaristische perspectief naast het 'kunnen participeren' vooral het 'willen participeren' belangrijk.

Integratie betekent voor het communitarisme vooral het zoeken naar gemeenschappelijke normen en waarden. Integratie verloopt in een communitaristisch perspectief in twee stappen: eerst inburgering en integratie in de eigen sociaal-culturele deelgemeenschap, vervolgens integratie van die deelgemeenschap in de samenleving als geheel. Fermin (1999: 107) noemt dit de christen-democratische notie van 'integratie via emancipatie in eigen kring'.

2.5.5 De Republikeinse opvatting

In de republikeinse opvatting ligt de nadruk op het belang van politieke betrokkenheid en participatie in een democratische rechtstaat. Deze opvatting vraagt een actievere inzet van de burger dan de liberale opvatting van burgerschap. Participatie is ook hier weer doel en middel tegelijk. Door deelname aan de politieke meningsvorming en democratische instituties kunnen burgers hun ideeën, normen, waarden en politieke deugden (zoals bereidheid tot participatie, gevoel voor rechtvaardigheid en tolerantie) ontwikkelen. Hierdoor worden zij competente burgers en tegelijk kan zich een gedeelde politieke cultuur ontwikkelen.

Burgerschap is in deze opvatting het gezamenlijk vormgeven van het publieke leven, via deelname aan politieke debatten en besluitvormingsprocessen en door het organiseren van pluraliteit. De multiculturele samenleving stelt nieuwe eisen aan iedere burger voor het omgaan met en het organiseren van deze pluraliteit. In het republikeinse perspectief gaat het dus naast 'mogen participeren' ook om 'willen en kunnen participeren'.

Integratie betekent in het republicanisme instemmen met de constitutionele grondbeginselen, zich aanpassen aan de politieke cultuur en de politieke gemeenschap en het zich eigen maken van de competenties voor handelen en deliberatie in een democratische, moderne samenleving. Dan kunnen nieuwkomers door deelname aan openbare discussies en politieke besluitvorming hun eigen behoeften en wensen naar voren brengen en proberen te bewerkstelligen dat deze ingewilligd worden.

Daarnaast is de inburgeringseis aan autochtonen om zich competenties eigen te maken voor het omgaan met diversiteit.

Schematisch ziet het onderscheid tussen de vijf opvattingen van burgerschap en integratie er als volgt uit¹⁰:

Visie op burgerschap	Inhoud burgerschap	Integratie
Egalitair-liberalisme (R. Dahrendorf , J. Rawls, R. Dworkin,)	Passief burgerschap: <ul style="list-style-type: none"> • aanspraken van de burgers tegenover de staat (traditionele opvatting). • verzorgingsstaat waarborgt burgerlijke, politieke en sociale rechten voor allen. Hierdoor voelt iedere burger zich een volwaardig lid en is in staat tot volwaardige maatschappelijke participatie. • Gelijke kansen, persoonlijke autonomie centraal. 	<ul style="list-style-type: none"> • Toekenning en effectuering van gelijke rechten aan nieuwkomers. • Staat is cultureel neutraal jegens de culturele eigenheid en groepslidmaatschap van etnische minderheden. • Inburgeringscursussen vrijwillig.
Utilisme (W.Kymlicka)	Passief burgerschap: <ul style="list-style-type: none"> • mens ontvanger van welzijn, consument: vergelijk minderhedenbeleid jaren tachtig. • verzorgingsstaat: gericht op maximalisatie menselijk welzijn. 	<ul style="list-style-type: none"> • Registratie wensen, behoeften nieuwkomers en trachten te vervullen. • Utilistische legitimatie verplichte inburgering: vergroot welzijn migranten en het welzijn van het collectief (komt tegemoet aan de xenofobie van autochtonen).

¹⁰ Fermin A. (1999). Inburgeringsbeleid en burgerschap. In Migrantenstudies nummer 2. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum

<p>Libertarisme (R. Nozick)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Individueel burgerschap = productieve arbeid verrichten en eigen initiatief. • Tegen staatsinterventie: centraal staat de individuele vrijheid: het recht op niet-inmenging. • Kritiek op egalitair-liberalen: geen sociaal beleid van herverdeling vanwege aantasting individuele vrijheidsrechten, verstoring marktwerking en vergroting afhankelijkheid 'armen'. 	<ul style="list-style-type: none"> • Geen verplichte inburgering: eigen initiatief, behoefte nieuwkomers en op grond hiervan overlaten aan de markt. • Anderzijds kan verplichting wel op grond van libertarisme van wederzijds voordeel: inburgering is dan toegangsvoorwaarde tot collectieve voorzieningen. • Individu alle vrijheid zijn leven naar eigen inzicht (culturele eigenheid) vorm te geven.
<p>Communitarisme (Liberale variant: A. Etzioni, M. Walzer, Ch. Taylor)</p>	<p><i>Conservatieve variant:</i> religieus of patriotistisch conservatisme (niet van belang voor de Nederlandse discussie).</p> <p><i>Liberale variant:</i> overheid beschermt gedeelde praktijken en tradities; de burgers hebben een actieve inzet en bijdrage hieraan.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Realisering van volwaardige participatie in sociale praktijken en identificatie met en loyaliteit aan deze samenleving. • Aandacht voor de sociale en emotionele componenten van inburgering, zoals het zich thuis voelen van nieuwkomers in de samenleving. • Autochtonen verantwoordelijk om nieuwkomers als medeburgers te aanvaarden en behulpzaam te zijn bij het vinden van hun weg in de samenleving.
<p>Republicanisme (B. Barber, J. Habermas)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Burgerschap is politiek van aard en vraagt integratie in en identificatie met de politieke gemeenschap en de politieke cultuur. • Vooral politieke inspraakrechten en participatie. • Burgers in de eerste plaats actieve deelnemers aan democratische menings- en besluitvorming. 	<ul style="list-style-type: none"> • Inburgering nieuwkomers primair het bevorderen van hun deelname aan politiek in brede zin. Integratie in de <i>politieke</i> gemeenschap. • Toerusting met competenties hiertoe: Nederlandse taal, politieke kennis en vaardigheden en democratische competenties zoals oordeelkundigheid, zelfbeheersing en weerbaarheid. • Voorwaarden scheppen tot actieve politieke zelfbeschikking. • Autochtonen dienen zich de competenties eigen te maken voor het omgaan met diversiteit. • 'Militante' tolerantie: actief kennis nemen van opvattingen van anderen en de discussie aangaan.

2.3 Het begrip burgerschap en de relatie met het integratiebeleid¹¹

De hiervoor behandelde vijf perspectieven op burgerschap, integratie en inburgering verhelderen de normatieve veronderstellingen betreffende het integratiebeleid. Hieronder volgt eerst een samenvatting van de huidige politieke discussie over integratie, waarna een link gelegd wordt naar de genoemde vijf perspectieven.

Het gebruik van het begrip burgerschap in verband met de multiculturele samenleving is niet nieuw. Sinds de verschijning van de Contourennota van het ministerie van Binnenlandse Zaken in 1994 worden etnische minderheden in het beleid en in de politiek steeds vaker aangesproken op hun individuele verantwoordelijkheid. Naast hun (politieke en sociale) rechten komen meer burgerplichten en -deugden in beeld. In de Miljoenennota van 2004 gebruikte minister Verdonk '*gedeeld burgerschap*' als sleutelbegrip voor het toekomstige integratiebeleid. "*Burgerschap is het bindende element en daarom is volwaardig en gedeeld burgerschap voor minderheden en autochtonen het meest algemene doel van het integratiebeleid. Burgerschap houdt in dat we een gemeenschappelijke taal spreken, dat we overeenstemming hebben over basiswaarden en -normen, dat we bereid zijn een bijdrage te leveren aan de instandhouding van de gemeenschap van burgers en dat we elkaar de ruimte geven in datgene waarin we van elkaar verschillen.*"¹²

De integratienota van Verdonks opvolger voor integratiebeleid, minister Vogelaar¹³ wil **volwaardig en gedeeld burgerschap** bij minderheden en autochtonen bevorderen langs twee wegen: Het eerste spoor richt zich op de *toerusting van de minderheden* zelf en het tweede spoor richt zich op *de omgeving* waarin minderheden moeten integreren.

Het eerste spoor van toerusting is de **maatschappelijke emancipatie** van de minderheden voor deelname aan de samenleving en de toerusting van autochtonen ten aanzien de omgang met etnische verscheidenheid in hun omgeving.

Het tweede spoor is de **sociale integratie** en richt zich op *toenadering* tussen minderheden en autochtonen en op de *toegankelijkheid* van de instellingen en voorzieningen. Het gaat dan om het doorbreken van etnische, culturele en levensbeschouwelijke scheidslijnen in het openbare leven, op de werkvloer en in het alledaagse sociale verkeer. Een voorwaarde hiervoor is verbetering van de inrichting van de directe leefomgeving en voorzieningen op het gebied van educatie, cultuur, opvoeding, gezondheid, sport, recreatie, ontmoeting.

Tabel: Hoofdpijnen van integratiebeleid¹⁴

Voorwaarden voor integratie	Individueel: minderheden/ autochtonen	Instellingen/ voorzieningen: middelen
I Maatschappelijke emancipatie of	- Bevorderen dat minderheden zich de Nederlandse taal eigen	Bevorderen dat instellingen en voorzieningen

¹¹ Forum (website) *Een filosofische kijk op burgerschap*. Het begrip burgerschap en de relatie met het integratiebeleid. Utrecht: Forum

¹² Inburgering: educatieve opdracht voor nieuwkomer, overheid en samenleving. Advies van de RMO, uitgebracht aan de Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken. *Werkdocument 1* Den Haag, november 2003

¹³ Integratienota 2007- 2011 ZORG DAT JE ERBIJ HOORT!(2007) Ministerie van VROM/WWI

¹⁴ Bewerking van Tabel. Hoofdpijnen van integratiebeleid in Inburgering: educatieve opdracht voor nieuwkomer, overheid en samenleving. Advies van de RMO, uitgebracht aan de Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken. *Werkdocument 1* Den Haag, november (2003: 12)

Toerusting	<p>maken en kennis verwerven kennis van de Nederlandse samenleving ten minste op het niveau van sociale redzaamheid.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bevorderen dat autochtonen een open oog hebben voor de werkelijke vaardigheden en bekwaamheden van de minderheden. - Bevorderen dat jongeren uit de minderheden zich in vergelijkbare mate toerusten voor deelname aan het maatschappelijke leven als autochtone jongeren. - Activeren niet-westerse vrouwen. - Wegnemen culturele belemmeringen voor sociale integratie. 	<p>op het terrein van de toerusting geen belemmeringen kennen in de toegankelijkheid voor minderheden en programma's bieden die rekening houden met de specifieke kenmerken van minderheden.</p>
II Sociale integratie: 2.1. Actief burgerschap	<ul style="list-style-type: none"> - Actieve burgers zetten zich in voor de belangen die zij over de grenzen van cultuur, religie en afkomst met elkaar delen. - Identificatie met wat typisch Nederlands is aan de hand van de taal, geschiedenis (onder andere de canon), de staatsinrichting, het rechtstelsel en de wetgeving, de fysieke inrichting, de plaats van Nederland in de wereld en de bijzondere momenten waarop die identiteit centraal staat zoals Bevrijdingsdag en Koninginnedag. 	
2.2 Toenadering	<ul style="list-style-type: none"> - Bevorderen dat autochtonen kennis nemen van waarden en normen, gewoonten en gebruiken die onder minderheden gangbaar zijn. Dat zij hen op basis van gedeelde waarden en normen opnemen in de gemeenschap van burgers. - Bevorderen dat minderheden kennis nemen van en zich gedragen in overeenstemming met basiswaarden en normen die in Nederland gangbaar zijn; dat zij openstaan voor Nederlandse gewoonten en gebruiken en zich waar nodig daaraan aanpassen. 	<p>Bevorderen dat instellingen en voorzieningen op de hoogte zijn van kenmerken en achtergronden van de minderheden. Dat daarvoor in aanmerking komende instellingen kennis verspreiden over de minderheden.</p>
2.3. Toegankelijkheid		<p>Bevorderen dat algemene instellingen en voorzieningen open staan voor minderheden</p>

		en zo nodig rekening houden met hun specifieke kenmerken. En omgekeerd bevorderen dat voorzieningen voor minderheden Openstaan voor autochtonen.
2.4 Bestrijding van discriminatie op basis van etniciteit, cultuur of levensbeschouwing in al zijn vormen.	Landelijk netwerk van antidiscriminatievoorzieningen.	Tegengaan van discriminatie op de arbeidsmarkt en op de werkvloer; ook met betrekking tot stages.
2.5 Tegengaan van polarisatie en radicalisering	Bevorderen dat mensen en groepen zich niet afzijdig houden van de samenleving.	

Overzien we de verschillende doelen, motieven en acties van het recente integratiebeleid dan zien we overwegend *egalitair-liberale, communitaristische, utilistische en libertaire* overwegingen.

Het *egalitair-liberalisme* is aanwezig in de inhoud en het uiteindelijke doel van het inburgeringsbeleid: het toerusten van nieuwkomers gericht op het bevorderen van gelijke kansen. Het verplicht stellen van de inburgering is overigens weer strijdig met het egalitair-liberalisme.

Het *communitarisme* zien we terug in de aandacht voor gemeenschappelijke normen en waarden, voor de Nederlandse identiteit (zie ook¹⁵) en de daarmee samenhangende loyaliteit. Denk bij dit laatste aan de ophef over de kwestie van de dubbele paspoorten van volksvertegenwoordigers.

Het *utilisme* is herkenbaar in de verplichte inburgering die gericht is op het vergroten van het welzijn van migranten. De koppeling van integratie en inburgering met het hebben dan wel verkrijgen van werk getuigt van het *libertarisme* als kritiek op de verzorgingsstaat en op de zekere vrijblijvendheid van het minderhedenbeleid in de jaren tachtig. Onder het kopje *Arbeid sleutel tot inkomen, aanzien en erkenning* zegt de integratienota (2007: 29) hierover: *'Deelname aan arbeid vormt de sleutel tot een zelfstandig bestaan en tot maatschappelijk aanzien en erkenning. Daarom is het cruciaal dat de niet-westerse school- en beroepsbevolking ervan doordrongen wordt - voor zover dat niet al het geval is - dat ze zich, zoals dat ook geldt voor autochtone Nederlanders, moeten inspannen om een opleiding af te maken en zich een inkomen te verwerven'*.

Minder sterk herkenbaar in het integratiebeleid is het *republicanisme*: een meer politieke opvatting van burgerschap waarin etnische minderheden in de eerste plaats actief (leren) deelnemen aan democratische mening- en besluitvorming. Wel zijn republikeinse opvattingen zichtbaar in het integratiebeleid van oud-minister Verdonk en minister Vogelaar waarin zij er voor pleiten dat autochtonen en etnische minderheden meer actief kennis nemen van elkaars opvattingen en zodoende meer in discussie, dialoog met elkaar gaan¹⁶.

¹⁵ WRR-rapport 2007 Identificatie met Nederland

¹⁶ Een voorbeeld is Ruimte voor Contact : een stimuleringsregeling ingezet door voormalig minister Verdonk om op lokaal niveau activiteiten te stimuleren waarin autochtonen en etnische minderheden elkaar ontmoeten. In Eindhoven loopt in dit verband het projekt *de Ontmoeting*.

2.4 Wat is actief burgerschap?

De kern van de sociale integratie die de landelijke overheid voorstaat, is actief burgerschap¹⁷. Actief burgerschap ziet de overheid als een veelbelovend aangrijpingspunt voor sociale integratie. Van alle burgers wordt verwacht dat zij elkaar open tegemoet treden en zich elk naar eigen vermogen inzetten voor de gemeenschappelijke belangen in de samenleving, zoals de veiligheid, de leefbaarheid op straat en in de wijk, de opvoeding en het onderwijs van kinderen en de zorg voor medebewoners. Nadrukkelijk dienen actieve burgers zich in te zetten voor de belangen die zij *over de grenzen van cultuur, religie en herkomst* met elkaar delen¹⁸.

Dit is een duidelijke boodschap in het bijzonder aan de etnische minderheden om niet alleen voor de eigen etnische gemeenschap actief te zijn maar samen met autochtone burgers te werken aan gemeenschappelijke belangen. Actief burgerschap slecht zo ook barrières tussen groepen omdat het is gebaseerd op gedeelde interesses en gedeelde belangen.

De gemeente Eindhoven gebruikt het begrip actief burgerschap als een verbijzondering van het begrip algemene participatie en bedoelt hiermee *"die activiteiten die niet gericht zijn op meedoen en gebruik maken van, maar duidelijk gericht zijn op extra inzet voor de samenleving. Actief burgerschap is gericht op het gebruikmaken van de potenties van de bewoners in de stad, ten behoeve van de stad, zich onder meer uitend in de vele vormen van vrijwilligerswerk.."* (Stadsvisie 2010, stedelijk ontwikkelingsplan 2005-2009)

Tonkens, bijzonder Hoogleraar Actief Burgerschap aan de Universiteit van Amsterdam vat actief burgerschap kort samen als het (leren) deelnemen aan en verantwoordelijkheid dragen voor de publieke zaak¹⁹.

Deze algemene definities van Actief burgerschap verwijzen naar het sociaal gedrag en de zelfredzaamheid van burgers en de wijze waarop dienstverleners en beleid burgers uitnodigen tot sociaal gedrag en zelfredzaamheid en hen daarin ondersteunen. Het is duidelijk dat de burger behalve dat hij consument is, ook als (co-)producent wordt aangesproken en dat er van hem verwacht wordt actief een bijdrage te leveren, niet alleen ten behoeve van het directe eigen persoonlijke belang maar ook in het belang van de samenleving. Van de andere kant wordt een bijdrage verlangd van zowel dienstverleners (welzijnswerkers, leerkrachten, politie..) als van het beleid ('de gemeente', de instellingen) waar het gaat om het uitnodigen, ondersteunen en aanspreken van de burger in zijn actief burgerschap.

Bevordering van actief burgerschap gebeurt dus in een wisselwerking tussen burgers en institutionele omgeving²⁰. Het vereist inzet van burgers om die verantwoordelijkheid te willen en kunnen nemen en dragen, en het vereist van instituties dat zij burgers daartoe uitnodigen, ondersteunen en toerusten.

2.5 Dimensies en vormen van actief burgerschap

Actief burgerschap zoals het hiervoor omschreven is, omvat een aantal dimensies. Ze maken duidelijk wat actief burgerschap vraagt van burgers en waarop het zich kan richten.

Van den Brink en De Ruijter²¹ noemen als eerste dimensie de *vermogens*: dit zijn bepaalde deugden (normen), kwaliteiten (cognitieve en sociale) en loyaliteiten (betrokkenheid bij een groter geheel dan de eigen leefwereld). Een tweede dimensie is de *publieke zaak* die gemeenschappelijke belangen betreft. Wat deze gemeenschappelijke belangen zijn, staat niet van tevoren vast en is inzet van publieke meningsvorming, politieke strijd en democratische besluitvorming. De schaal waarop

¹⁷ Integratienota 2007- 2011 ZORG DAT JE ERBIJ HOORT!(2007) Ministerie van VROM/WWI

¹⁸ Integratienota 2007- 2011 ZORG DAT JE ERBIJ HOORT!(2007: 16) Ministerie van VROM/WWI

¹⁹ Tonkens://www.actiefburgerschap.nl/sup/meerjarenkader2005-2009.pdf (1-3-2008)

²⁰ Zie ook Tonkens <http://www.actiefburgerschap.nl/sup/meerjarenkader2005-2009.pdf> (1-3-2008)

²¹ Van den Brink G en D. de Ruijter (2003: 6)

men het gemeenschappelijke vaststelt, kan variëren: de eigen familie, de straat, de buurt, de stad of de 'hele' samenleving. De laatste derde dimensie is het specifieke *gebied* of *domein* waarop het burgerschap wordt gerealiseerd: het domein van de rechtsstaat, het economische of sociale domein, of het domein van de publieke meningsvorming.

Tonkens²² onderscheidt vier dimensies van actief burgerschap:

1. *Emancipatie*: actieve burgers beschikken over/ ontwikkelen een minimaal niveau van maatschappelijke kennis, mondigheid, (zelf)respect en communicatief vermogen.
2. *Oriëntatie op algemeen belang*. Actieve burgers zijn primair gericht op het publieke belang in de publieke ruimte.
3. *Vormgeving en onderhoud van maatschappelijke verbanden*: Actieve burgers onderhouden relaties tussen individuen en groepen, of tussen individuen en groepen en de gebouwde omgeving en geven daarmee vorm aan maatschappelijke verbanden. Zij geven vorm aan sociale samenhang en solidariteit.
4. *Deelname aan deliberatie en/of maatschappelijk onderhoud*. Actieve burgers onderhouden maatschappelijke verbanden door met elkaar en anderen in de publieke ruimte in dialoog te treden (via inspraak, bestuurlijk vrijwilligerswerk, deelname aan wijk- of straatscomités, ondernemingsraad en dergelijke), of door zorg- of onderhoudstaken op zich te nemen door middel van vrijwilligerswerk en mantelzorg.

Schematisch overzicht van de genoemde dimensies van actief burgerschap

Dimensies van Actief Burgerschap	
Van den Brink en De Ruijter	Tonkens
1. Vermogens: deugden, kwaliteiten en loyaliteiten	1. Emancipatie: kennis, mondigheid, (zelf)respect en communicatief vermogen
2. Publieke zaak: inhoud en de schaal waarop: eigen familie, straat, buurt, straat, stad, 'hele' samenleving, ...	2. Publieke belang in de publieke ruimte
3. Gebied of domein: rechtsstaat, economisch, sociaal, publieke meningsvorming	
	3. Vormgeving en onderhoud van maatschappelijke verbanden
	4. Deelname aan deliberatie (overleg, beraadslaging) en/of maatschappelijk onderhoud.

Een andere insteek om actief burgerschap te onderscheiden, zijn de vormen van actief burgerschap. Steyaert e.a. (2005) noemen vijf verschillende manieren om actief burgerschap vorm te geven:

1. *Zorg voor jezelf*: eigen verantwoordelijkheid en de zelfredzaamheid.
2. *Zorg voor je groepsgenoten*: familie, kennissen, vrienden, de eigen etnische groep, ook wel sociale netwerken genoemd. En dit in de vorm van hulp, adviezen, tips, ondersteuning.

²² Tonkens://www.actiefburgerschap.nl/sup/meerjarenkader2005-2009.pdf (1-3-2008)

3. *Zorg voor je leefomgeving* is gericht op het openbare domein als het gaat om schoon, verkeersveilig, de voorzieningen, maar ook de sociale kant als het gaat om gezelligheid, verloedering, overlast.
4. *Zorg voor je medemens* gaat een stap verder, en beperkt zich niet tot je directe leefomgeving. Het kan gaan om een buddyproject voor aids-patiënten, koken in de opvang voor daklozen, taalles voor asielzoekers, collecteren voor de Nierstichting, kalenders verkopen voor Derde Wereld, briefkaarten sturen voor Amnesty International.
5. *Zorg voor idealen* doe je voor iets wat jij persoonlijk erg belangrijk vindt, maar wat wel gekoppeld is aan de samenleving. Actie voor het behoud van een bos, campagnes tegen overconsumptie, politieke acties gericht op solidariteit met de zwakkeren in de samenleving, het behoud van cultuurofgoed

Dit onderzoek richt zich op de laatste drie vormen van actief burgerschap van etnische minderheden: het richt zich dus niet (alleen) op de belangen van de eigen etnische of allochtone groep burgers maar op een etnisch-overstijgend belang én op het uitoefenen van dit actief burgerschap in samenwerking met ook autochtone burgers. In feite gaat het hier om *maatschappelijke participatie* voorbij de grenzen van afkomst en cultuur.

2.6 Maatschappelijke participatie

Participatie betekent volgens het woordenboek *Van Dale*, 'het deelhebben in iets' en participeren betekent 'deelnemen'. Maatschappelijke participatie staat dan voor het deelnemen aan het maatschappelijke leven.

Maatschappelijke participatie is de invulling van actief burgerschap: de verschillende manieren om maatschappelijke verantwoordelijkheid en betrokkenheid op zich te nemen met de bedoeling actief bij te dragen aan de democratische uitbouw van de samenleving²³. Deze betekenisgeving aan actief burgerschap is de maximale invulling van burgerschap: de benadrukking van de actieve rol van burgers om volwaardig mee gestalte te geven aan de samenleving en aan hun plaats binnen deze samenleving. Minimale invullingen van burgerschap daarentegen betreffen de status, rechten en plichten van burgers als lid van een samenleving.

Actief burgerschap met de maximale invulling van maatschappelijke participatie wordt zoals hiervoor aangegeven meer en meer van etnische minderheden vereist in verband met hun integratie in de Nederlandse samenleving²⁴. Dit met het oog op het eigen belang van de etnische minderheden maar ook vanuit een visie van aansprekend burgerschap²⁵, als appèl op de etnische minderheden om als burger hun maatschappelijke verantwoordelijkheid op te nemen en als burger actief bij te dragen aan de opbouw van de zo noodzakelijk geachte sociale cohesie in de Nederlandse samenleving. Dus niet alleen het meedoen aan activiteiten, maar ook het mede verantwoordelijkheid dragen voor de organisatie van de aanpak van maatschappelijke thema's.

Het 'eigen belang' (in ieder geval gezien vanuit de overheid) voor etnische minderheden bestaat hierin dat maatschappelijke participatie mogelijkheden biedt om maatschappelijk gelijkwaardig te functioneren. Door maatschappelijke participatie verwerven ook de etnische minderheden *sociaal kapitaal* in de betekenis van²⁶:

1. maatschappelijk nuttige contacten, kennis en vaardigheden
2. ontwikkeling van normen van wederkerigheid
3. vertrouwen in de medemens

Nu kan het verwerven van sociaal kapitaal zich richten op de eigen (etnische) groep of op etniciteit overschrijdende netwerken. Putnam (2001) onderscheidt hiertoe *bonding* en *bridging social capital*.

²³ Mathijssen C., D. Wildemeersch, V. Stroobants en A. Snick (2003: 18)

²⁴ WRR 2001

²⁵ RMO 2000

²⁶ Verweel P., J. Jansen en C. Roques (2005: 8)

Bij *bonding social capital* gaat het om het versterken van de eigen en groeps- (etnische) identiteit. In hoeverre houdt men bij de confrontatie met een vreemde omgeving vast aan de eigen waarden, gebruiken, religieuze ideeën, muzikale voorkeuren, organisatievormen, huwelijkspatronen en dergelijke. *Bridging social capital* is het vermogen te leren omgaan met anderen en andersdenkenden, het aangaan van verbindingen vanuit de eigen gemeenschap met de buitenwereld, 'de andersdenkenden'. Beide zijn belangrijk: *bonding* biedt individuen het gevoel en de mogelijkheid mee te doen in de samenleving, daarnaast helpt *bridging* individuen om vooruit te komen in de samenleving. Met name het proces van *bridging* door burgers uit etnisch minderheden is onderwerp van dit onderzoek. Hierbij dient te worden opgemerkt dat het proces van *bonding* en *bridging* niet alleen een zaak is van etnische minderheden maar evenzeer speelt bij autochtone burgers in hun ontmoetingen met etnische minderheden. Het zo belangrijke *bridging* naar elkaar toe vraagt dus een grote wederzijdse inspanning van alle partijen.

2.7 Actief burgerschap als leerproces

Actief burgerschap is geen vanzelfsprekend en vast gegeven. Het kent verschillende betekenissen afhankelijk van de sociaal-culturele context en de particuliere biografie van mensen, waar onder ook aspecten als etniciteit, gender, sociale klasse en seksuele voorkeur. Actief burgerschap is immers volgens Benn "How an individual activates him- or herself to be able to consciously influence their own situation and the situation of others in a democratic society."²⁷.

Het individueel betekenis en invulling kunnen geven aan actief burgerschap is geen gemakkelijke opgave en een continu leerproces van 'trial and error' waarin men al doende en ervarend ontdekt wat mogelijk en haalbaar is. Dit leerproces is een vorm van sociaal leren: 'het is een proces van uitgedaagd worden door persoonlijke of sociale topics (vraag), en van het ontwikkelen van actorschap om effectief een antwoord te geven op die vraag (vermogen), samen met en vóór anderen in verbondenheid met betrokken mensen, groepen en gemeenschappen'²⁸.

2.8 Voorwaarden voor het leren van actief burgerschap²⁹

Het leren van actief burgerschap is een proces van uitgedaagd worden door persoonlijke of sociale topics (de vraag) en van het ontwikkelen van actorschap om effectief een antwoord te geven op die vraag (het vermogen) samen met en vóór anderen in verbondenheid met betrokken mensen, groepen en gemeenschappen (de verbondenheid). In deze omschrijving zijn de drie voorwaarden voor het leren van actief burgerschap opgenomen:

1. de 'Vraag' ofwel de aanzet, de aanleiding tot het engagement of de betrokkenheid. De 'vraag' is datgene wat mensen bezighoudt, aanspreekt, kortom motiveert om in actie te komen. Mensen kunnen gemotiveerd worden door een grote verscheidenheid aan persoonlijke en sociale vragen of uitdagingen zoals bepaalde belangen, behoeften, zorgen, interesses, ervaren onrecht, persoonlijke ontwikkeling, een maatschappelijk probleem en verantwoordelijkheid.
2. de *Verbondenheid* met andere personen. Verbondenheid is het gevoel verbonden te zijn met andere mensen, gezinnen en families; het ingebed zijn in een bredere gemeenschap, in tradities, ideeën, bewegingen, organisaties en visies. Burgerschap kunnen we in dit verband opvatten als '*an attachment to community and ... a willingness to participate and to share the burdens of common affairs.*'³⁰ Het leren van actief burgerschap vindt altijd plaats in verbondenheid met anderen: samen-, mee- of tegenwerkend. Actief burgerschap is nooit een geïsoleerde actie.
3. het *Vermogen* om actorschap te ontwikkelen om effectief antwoord te kunnen geven op een bepaalde vraag waarvoor men zich wil inzetten. Om tot actie te komen, moet een

²⁷ Benn in Mathijssen C., D. Wildemeersch, V. Stroobants en A. Snick (2003: 18)

²⁸ Mathijssen C., D. Wildemeersch, V. Stroobants en A. Snick (2003: 84)

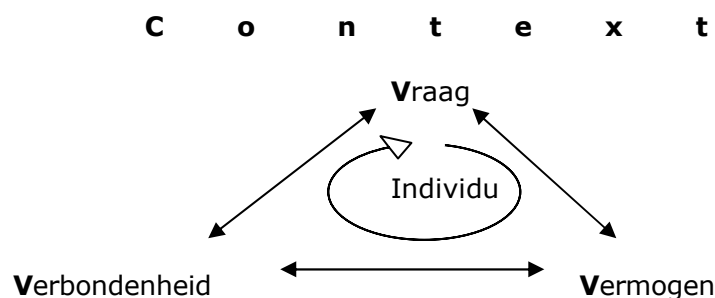
²⁹ Mathijssen C., D. Wildemeersch, V. Stroobants en A. Snick (2003: 84 e.v.)

³⁰ Rose and Ståhlberg in Denters S. en M. van Heffen-Oude-Vrielink 2004: 12

persoon beschikken over de nodige vermogens en het zelfvertrouwen en zelfrespect om een competente actor te zijn die in staat is om zijn of haar omgeving te beïnvloeden. *Vermogen* betreft de vaardigheden, kennis, capaciteiten, strategieën en ervaringen die een persoon nodig heeft om effectief actor te kunnen zijn. Hierbij staat de positie van actorschap tegenover een houding van passiviteit, frustratie, afhankelijkheid, slachtofferschap of hulpeloosheid.

Naast deze drie condities vindt elk leren van actief burgerschap plaats in een specifieke *context*. Deze specifieke context heeft grote invloed op de aard van het engagement van de mensen en hun leren van actief burgerschap.

Om actief burgerschap van individuele personen doelbewust te bevorderen dient rekening te worden gehouden met de constante interactie tussen het individu, de **context** en de hiervoor genoemde drie **V's** van de condities voor het leren van actief burgerschap: **Vraag**, **Vermogen** en **Verbondenheid**³¹.

Deze vier aspecten van context, vraag, verbondenheid en vermogen zijn leidraad geweest bij het ontwikkelen van de onderzoeksvragen naar actief burgerschap onder allochtone en autochtone burgers die zich gezamenlijk inzetten voor een algemeen belang (zie bijlage 1). Achtereenvolgens gaan we op deze vier aspecten in.

2.9 De Vraag: wat motiveert burgers?

Een belangrijke voorwaarde om actief burgerschap te leren is dat burgers ergens door gemotiveerd zijn of worden. Wil men de inzet van burgers activeren of mobiliseren dan is het van belang inzicht te hebben in wat actieve burgers drijft. Twee onderzoeken, van Civiq/SCP(2005) en van Hurenkamp, Tonkens en Duyvendak(2006), doen verslag van de motieven van vrijwilligers.

Civiq onderscheidt twee dimensies wat betreft de motieven van vrijwilligers. De eerste dimensie is gerichtheid van vrijwilligers op veiligheid of gerichtheid op uitdaging. Vrijwilligers die uitdaging zoeken zijn op zoek naar kansen om te experimenteren en te leren. Veiligheid zoekende vrijwilligers zoeken een 'veilige' plek met rust en zekerheid bij hun werk.

De tweede dimensie betreft de vraag of vrijwilligers gericht zijn op zichzelf of op de omgeving. Ego-gerichte vrijwilligers werken graag zelfstandig en onafhankelijk. Vrijwilligerswerk betekent voor hen zelfbevestiging en het gebruik van hun bekwaamheid. Omgevingsgerichte vrijwilligers passen zichzelf aan, werken graag samen met anderen en streven hierbij naar acceptatie.

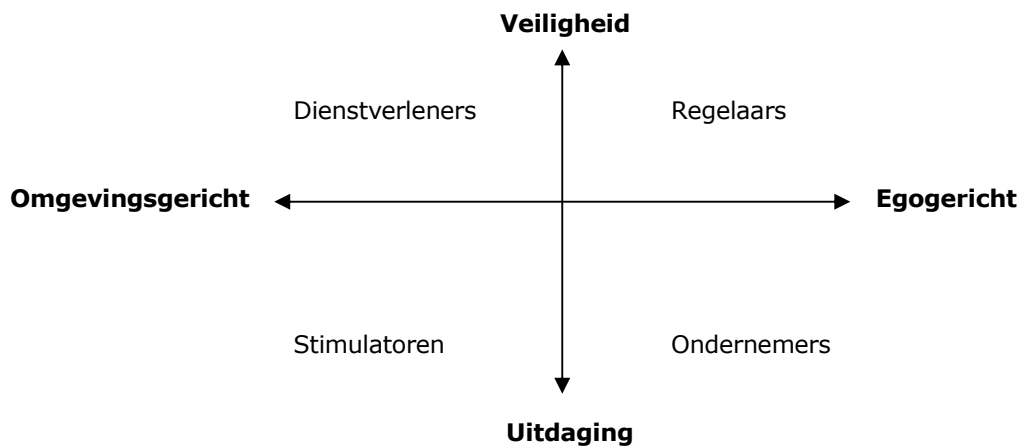
Met behulp van deze twee dimensies ontstaat een typologie met vier soorten vrijwilligers:

1. de *ondernemers*: zoeken uitdaging; willen zichzelf ontwikkelen; meer gericht op zelfbevestiging dan op acceptatie van anderen; actief en initiatiefrijk.

³¹ Mathijssen C., D. Wildemeersch, V. Stroobants en A. Snick (2003:17)

2. de *stimulatoren*: acceptatie en erkenning van de omgeving zijn belangrijk; samenwerking, begeleiding en feedback zijn kernbegrippen; doet graag goed voor anderen en ziet graag concrete resultaten.
3. de *dienstverleners*: zoeken zinvol werk in een rustige en zekere omgeving (haalbare doelen, heldere structuur en taakafbakening); sociale acceptatie belangrijk; doen graag goed voor anderen.
4. de *regelaars*: behoefte aan rust en veiligheid; meer op zichzelf gericht; doen graag werk waarbij ze zichtbaar van belang zijn voor de organisatie; trekken verantwoordelijkheid en controle naar zich toe; grote betrokkenheid; duidelijke afspraken, regels en het uitoefenen van invloed zijn van belang.

Civiq-classificatie van motieven van vrijwilligers (SCP, 2005: 93)

Hurenkamp, Tonkens en Duyvendak (2005: 20) hebben voor het achterhalen van de motieven van vrijwilligers, gevraagd naar de aanleiding om maatschappelijk actief te worden. Zij komen tot het onderscheid van motieven in:

1. maatschappelijke gebeurtenissen
2. persoonlijke ervaringen (uit het eigen leven)
3. ervaringen van mensen uit de directe omgeving

In beide onderzoeken is niet specifiek gekeken of de etnische achtergrond een onderscheidende rol speelt in de motieven van burgers om maatschappelijk actief te worden. Het onderzoek van Movisie (2007: 34) geeft wel aan dat het opvallend is dat allochtone vrijwilligers een sterke solidariteit met etnische minderheidsgroepen aan de dag leggen. Dit komt ook naar voren in onderhavig onderzoek. Veel allochtone vrijwilligers in de onderzochte Eindhovense praktijken kiezen er expliciet voor mensen uit de eigen en andere etnische minderheidsgroepen te ondersteunen of voor hen als rolmodel te fungeren.

2.10 Verbondenheid: met wie voelt de burger zich verbonden?

Verbondenheid betreft de subjectieve binding die mensen hebben met andere mensen, gezinnen, gemeenschappen, tradities, religies, ideeën, bewegingen, organisaties, visies en dergelijke. Zo bestaat de indruk dat leden van etnische minderheden vooral een binding hebben in *eigen* kring: de eigen etnische groep. Vraag is of dit klopt en zo ja wat deze binding in eigen kring betekent voor de loyaliteit aan het groter geheel van een straat, een buurt of de Nederlandse samenleving?

Discussabel is bijvoorbeeld de suggestie van Van den Brink en De Ruijter (2003)³² dat Turken, Marokkanen en Kaapverdianen minder betrokken zijn op de Nederlandse samenleving en daarmee ook minder loyaal, omdat zij op de vraag of ze zich primair Nederlander dan wel lid van de eigen etnische gemeenschap voelen, in grotere getale het

³² Brink van den G. en D. de Ruijter in: <http://hkwadraat.nl/bestanden/artikelen/artikelmarginaal2003.htm> (1-3-2008)

laatste noemen. De beantwoording van zo'n vraag naar wat je je primair voelt is erg afhankelijk van hoe de ondervraagde dit opvat, in welke context en met welke betekenisgeving. Een antwoord dat ondervraagde bijvoorbeeld geeft dat hij zich in de eerste plaats Indo voelt, sluit grote betrokkenheid bij en loyaliteit met de Nederlandse samenleving *niet* uit.

Verder noemen Van den Brink en De Ruijter (2003) het hebben van de Nederlandse nationaliteit als een indicator of burgers het gevoel hebben dat ze onderdeel zijn van de Nederlandse samenleving en geschiedenis: dat blijkt relatief vaak voor Antillianen en Chinezen op te gaan. Voor dit criterium geldt eveneens dat het hebben van de Nederlandse nationaliteit nog niets zegt over betrokkenheid en loyaliteit. Het hebben van de Nederlandse nationaliteit kan een strategische keus zijn: het biedt gemak bij het reizen en het biedt sociale en juridische zekerheid. Tevens kan het zijn dat het hebben van de Nederlandse nationaliteit geen vrije keuze is, maar opgelegd vanuit een koloniale geschiedenis, zoals bij de Antillianen of de Chinezen uit het voormalige Nederlands-Indië.

Interessant is ook de vraag of autochtone Nederlanders - afhankelijk van hoe je 'eigen kring' definieert - niet dezelfde binding in eigen kring de voorkeur zullen geven boven de binding met 'Nederland'? En zouden autochtonen eenzelfde betrokkenheid bij Nederland uitspreken, wanneer in plaats van naar betrokkenheid bij Nederland gevraagd wordt naar betrokkenheid bij Nederland als *multiculturele* samenleving? Met andere woorden het is goed erbij stil te staan wat burgers bedoelen wanneer ze zich uitspreken over de mate van hun betrokkenheid bij 'Nederland' of het zich 'Nederlander' voelen. Waar staan deze begrippen dan voor?

Hoe het ook zij, actief burgerschap veronderstelt in ieder geval dat men zich bij een groter geheel betrokken voelt en bereid is om op een of andere manier verder te kijken dan de eigen zaak³³.

De gewenste binding van etnische minderheden voor goed burgerschap is een belangrijke kwestie in het integratiedebat. De Integratienota (2007:17) zegt hierover: *'Een andere vorm van burgerschap bestaat in de identificatie met het typisch Nederlandse van onze samenleving. De taal, de geschiedenis, de staatkundige inrichting, het rechtsstelsel, de wetgeving, de fysieke inrichting en de plaats van ons land in de wereld maken deze identificatie mogelijk. Er moge dan onenigheid bestaan over de vraag of 'de' Nederlander wel bestaat, de Nederlandse samenleving heeft voor velen herkenbare kenmerken..'*

En 27 februari 2008, meldt de Volkskrant³⁴ *DEN HAAG - Buitenlanders die Nederlands burger willen worden, moeten binnenkort een verklaring van verbondenheid afleggen. Zij beloven dan de Nederlandse rechtsorde en vrijheden te respecteren, en hun rechten en plichten als staatsburger. De Tweede Kamer stemde dinsdag in met een wetsvoorstel daartoe.*

'Ik verklaar dat ik de grondwettelijke orde van het Koninkrijk der Nederlanden, haar vrijheden en rechten respecteer en beloof de plichten die het staatsburgerschap met zich meebrengt getrouw te zullen vervullen', luidt de tekst die ze tijdens een ceremonie uitspreken.

De gewenste identificatie van etnische minderheden met 'het typische Nederlandse...' betreft de dimensie van de *sociaal-culturele* integratie. De *sociaal-culturele* integratie is de tweede dimensie die onderscheiden kan worden in de integratie van minderheidsgroepen. De andere dimensie is de *structurele* dimensie waarbij het gaat om de positie van minderheidsgroepen in de sociale stratificatie. Onderwijs- en arbeidsmarktposities zijn hiervoor belangrijke indicatoren. Deze structurele dimensie van de integratie van etnische minderheden heeft in tegenstelling tot de sociaal-culturele

³³ Van den Brink G. en D. de Ruijter 2003

³⁴ http://www.volkskrant.nl/binnenland/article507925.ece/Verklaring_verbondenheid_verplicht (27-2-08)

dimensie altijd grote nadruk gekregen. Onder andere naar aanleiding van de moord op Van Gogh en radicaliseringsprocessen onder Islamitische jongeren, zijn de ogen van de politiek geopend voor het grote belang van de sociaal-culturele integratie van etnische minderheden.

In de sociaal-culturele dimensie staat de vraag centraal of minderheden – in dit geval de *etnische* minderheden – deel uitmaken van de ontvangende samenleving of zich daarvan onderscheiden. Het gaat hierbij om aspecten als sociale contacten (waaronder de reacties van de ontvangende samenleving), culturele oriëntaties, beheersing en gebruik van de Nederlandse taal en de oriëntatie op de eigen groep. De sociaal-culturele dimensie van integratie sluit aan bij de eerder genoemde kenmerken van het begrip *sociaal kapitaal* van Putnam³⁵:

1. de participatie van individuen in sociale netwerken
2. het vertrouwen van individuen in anderen (sociaal vertrouwen)
3. de vraag of er in de perceptie van het individu in zijn sociale omgeving bepaalde normen gelden

Twee andere concepten van integratie (Engbersen en Gabriëls 1995; Esser 2003) noemen vergelijkbare dimensies van integratie.

Engbersen en Gabriëls spreken over:

1. *morele integratie*: het kunnen omgaan met geldende waarden en normen
2. *functionele integratie*: de toerusting van mensen om als burger effectief en efficiënt te functioneren in het maatschappelijk verkeer (onderwijs, arbeid, vrije tijd, netwerken).
3. *expressieve integratie*: de erkenning en beleving van de eigen etnische, religieuze identiteit. Mensen moeten in staat worden gesteld hun individuele en collectieve identiteit te ontwikkelen. Hiervoor is erkenning van de eigen behoeften en waarden door anderen onontbeerlijk.

Esser (2003) noemt drie aspecten van integratie die uitgangspunt zijn voor de integratiekaart als instrument om het effect van het Integratiebeleid Nieuwe Stijl te beoordelen³⁶: *culturation*, kennis en vaardigheden om adequaat deel te kunnen nemen aan de samenleving; *interaction*, het aangaan van sociale relaties en *identification*, de mentale en emotionele verhouding van de persoon ten opzichte van de sociale omgeving als geheel: zijn loyaliteiten, identificatie en gevoel van 'erbij te horen'.

Om het overzicht te behouden, geven we de voornoemde kenmerken van de verschillende concepten van integratie van etnische minderheden schematisch weer, waarbij verwante kenmerken op één lijn zijn gebracht:

Concepten van Integratie

Sociaal- culturele integratie / Structurele integratie	Putnam	Esser	Engbersen en Gabriëls
Sociaal-culturele integratie	<ul style="list-style-type: none"> • participatie in sociale netwerken 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>identification</i>: loyaliteiten, identificatie en gevoel van 'erbij te horen' 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>expressieve integratie</i>: erkenning en beleving van de eigen individuele en collectieve identiteit
Sociaal-culturele integratie	<ul style="list-style-type: none"> • sociaal vertrouwen 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>interaction</i>: het aangaan van sociale relaties 	

³⁵ Putnam R. (2001) en Putnam In S. Denters en M. van Heffen-Oude-Vrielink (2004: 24)

³⁶ In CBS en WODC 2004: 11

Sociaal-culturele integratie	<ul style="list-style-type: none"> • perceptie van geldende sociale normen 		<ul style="list-style-type: none"> • <i>morele integratie</i>: kunnen omgaan met geldende waarden en normen
Structurele integratie		<ul style="list-style-type: none"> • <i>culturation</i>: kennis en vaardigheden om adequaat deel te kunnen nemen aan de samenleving 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>functionele integratie</i>: als burger effectief en efficiënt kunnen functioneren in het maatschappelijke verkeer (onderwijs, arbeid, vrije tijd, netwerken)

Het onderzoek *Actief burgerschap en etnische diversiteit* biedt mogelijkheden om zicht te krijgen op deze verschillende aspecten van de sociaal-culturele integratie van de etnische minderheden en daarmee op de mogelijke aanknopingspunten om het beoogde actief burgerschap te bevorderen.

2.11 Vermogen: wat moet de burger kunnen?

De derde conditie voor het leren van actief burgerschap zijn de burgerschapscompetenties: het vermogen om actief burger te zijn. Over de vereiste *competenties* van actief burgerschap zegt Van Gunsteren: '*Met competenties bedoelen we zaken als sociale vaardigheden, het vermogen om te luisteren en om je positie, ideeën en emoties zuiver uit te drukken, zelfbeheersing, zelfkennis, situaties kunnen inschatten, omgaan met onzekerheden en verrassingen, meegaan met de bewegingen en intenties van de ander, maar ook duidelijk aangeven waar je grenzen liggen (...) kortom: oordeelkundig omgaan met je eigen vrijheid en met die van anderen.*'³⁷

Andere competenties die in verband met actief burgerschap worden genoemd, zijn adequate mondeling en schriftelijke taalvaardigheid en het vermogen effectief te werken in groepsverband zoals vergaderen en organiseren.

Ten aanzien van het burgerschap in de multiculturele samenleving, vindt de filosoof Nauta³⁸ met name twee soorten competenties onontbeerlijk. Nauta betitelt ze als *alter*-competenties en *ego*-competenties. *Alter-competenties* hebben betrekking op de wijze waarop een persoon zich verhoudt tot het anderszijn van de ander. *Ego-competenties* of subject-competenties zijn de vermogens om ten opzichte van de ander, zelf subject te kunnen zijn. De *alter-competenties* zijn:

1. identificatie: de competentie om je in de situatie van iemand anders te verplaatsen
2. representatie: de competentie om jezelf of je groep ten opzichte van anderen te presenteren en in te schatten wat in verschillende situaties wel en niet relevant is om naar voren te brengen.

De *ego-competenties* zijn:

1. aanspreekbaarheid: de competentie om een 'subject' te zijn: anderen kunnen je aanspreken op wat je gezegd en gedaan hebt
2. weerbaarheid: de competentie om voor je rechten op te komen en deze, indien nodig, op te eisen.

Gezien de heersende beeldvorming en het huidige maatschappelijke debat hebben etnische (islamitische) minderheden - naast de genoemde algemene sociale en instrumentele vaardigheden - deze alter- en ego-competenties hard nodig om succesvol de interactie en samenwerking met autochtonen aan te kunnen gaan. De geïnterviewde personen met niet-

³⁷ Denters S. en M. van Heffen- Oude-Vrielink 2004: 15

³⁸ Nauta in Engbersen G. en R. Gabriëls 1994

Nederlandse etnische achtergrond vertellen van de steeds weer alledaagse confrontaties met vooroordelen en de eenzijdige benadering van hen als allochtoon of als representant van een etnische groep.

In dit verband is het van belang te bezien of deze voor nieuwkomers belangrijke burgerschapscompetenties terugkomen in de *Eindtermen Kennis van de Nederlandse Samenleving* van de inburgeringscursus³⁹ die ze verplicht moeten volgen.

Bij de eindtermen voor Kennis van de Nederlandse Samenleving wordt uitgegaan van *cruciale praktijksituaties*. Dat zijn situaties, gekoppeld aan de onderscheiden thema's, waarin inburgeraars adequaat moeten kunnen functioneren. Binnen de thema's zijn vervolgens handelingen beschreven die essentieel zijn voor adequaat functioneren: de *cruciale handelingen*. Bij elke handeling hoort *cruciale kennis*. Tot slot zijn, gegeven de onderscheiden thema's, handelingen en kennis, *indicatoren* geformuleerd. Dat zijn de normen die aangeven wanneer een handeling als succesvol kan worden beschouwd. Cruciale kennis en indicatoren voor succesvol handelen zijn onderscheiden in vier essentiële situaties waarin het voor inburgeraars van belang is in Nederland te kunnen functioneren.

Deze zogenoemde 'cruciale praktijksituaties zijn:

1. Functioneren op de arbeidsmarkt
2. Functioneren in de eigen leefomgeving
3. Functioneren in contacten met instanties en overheid (betreft Wonen en Gezondheidszorg)
4. Functioneren als burger in Nederland

Uit deze vier cruciale praktijksituaties zijn de cruciale handelingen, cruciale kennis en indicatoren voor succesvol handelen geselecteerd met het oog op de vereiste burgerschapscompetenties voor de multiculturele samenleving.

De nummering 1,2 of 4 verwijst naar een van de hiervoor genoemde cruciale praktijksituaties. Met betrekking tot de derde cruciale praktijk *Functioneren in contacten met instanties en overheid*, zijn in de eindtermen geen specifieke vereiste burgerschapscompetenties genoemd voor de multiculturele samenleving.

Cruciale handeling	Cruciale kennis	Indicatoren voor succesvol handelen
<p>Ad 1 Arbeidsmarkt Omgaan met (verborgen) discriminatie op de arbeidsmarkt</p>	<ul style="list-style-type: none"> • kent de wettelijke rechten en procedures in geval van discriminatie • kent strategieën om zijn weerbaarheid tegen vormen van (verborgen) discriminatie te vergroten 	<ul style="list-style-type: none"> • bespreekt een vermoeden van discriminatie met de werkgever • doet een beroep op wettelijke rechten bij discriminatie • gebruikt strategieën om discriminatie te doorbreken

³⁹ (7-2-2007) <http://www.handreikinginburgeringgemeenten.nl/template-inburgering-algemeen.asp?PageID=1183>
Bureau ICE Cito Eindtermen Kennis van de Nederlandse Samenleving. Regeling inburgering van 6 december 2006, nr. 5456790/06, De Minister voor Vreemdelingenzaken en Integratie,

<p>Ad 2 Leefomgeving Duiden en hanteren van verschillende omgangsvormen in Nederland</p>	<ul style="list-style-type: none"> • weet dat omgangsvormen, waarden en normen kunnen verschillen per cultuur, regio en sociale klasse • weet dat Nederlanders zich zeer direct kunnen uiten, zonder daarmee kwetsend of onbeleefd te willen zijn • weet dat de verhouding tussen man en vrouw, ook in huiselijke kring, gelijkwaardig is • weet dat (ongetrouwd) samenwonen, ook van mensen van gelijke sekse, geaccepteerd is in Nederland 	<ul style="list-style-type: none"> • stelt zich op de hoogte van onuitgesproken omgangsregels (door observeren, advies vragen, vragen om bevestiging of correctie enz.) • gaat op een sociaal geaccepteerde manier om met overeenkomsten en verschillen • informeert zich over omgangsvormen, normen en waarden van burgers met andere achtergronden dan de eigen • vat direct geuite feedback en kritiek niet persoonlijk op • reageert niet onmiddellijk beledigd op rechtstreeks uitgesproken meningen en directe vraagvormen • behandelt vrouwen als gelijkwaardig en conform de gangbare normen in Nederland • valt mensen met andere samenlevingsvormen dan het huwelijk niet lastig
<p>Ad 4 Burgerschap in het dagelijks handelen invulling geven aan de Nederlandse grondwet</p>	<ul style="list-style-type: none"> • weet wat 'vrijheid van meningsuiting' inhoudt • weet wat 'vrijheid van godsdienst' inhoudt en weet wat 'gelijke behandeling/ discriminatieverbod' inhoudt 	<ul style="list-style-type: none"> • respecteert personen met een andere mening dan de eigen mening • geeft eigen mening, maar slaat niet door (weet welke grenzen er zijn) • geeft anderen aan dat ze "de grens" bereiken (maar doet dit rustig) • toont respect voor iemand met een andere godsdienst • behandelt iedereen gelijk ongeacht godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook • valt anderen niet lastig wanneer zij zich op een onbekende of ongewenste manier gedragen op het gebied van godsdienst, levensovertuiging, politieke

		<p>gezindheid, ras en/of geslacht</p> <ul style="list-style-type: none"> • meldt discriminatie bij het meldpunt
Ad 4 Burgerschap Hanteert wet- en regelgeving	<p>kent de wet en regelgeving met betrekking tot abortus, euthanasie, homoseksualiteit, seksualiteit</p>	<ul style="list-style-type: none"> • reageert tenminste neutraal op personen die zich onbekend of ongewenst gedragen op het gebied van abortus, euthanasie, homoseksualiteit, seksualiteit • toont respect voor mensen met een afwijkende mening
Ad 4 Burgerschap Omgaan met ruime denkbeelden die in Nederland zijn geaccepteerd (sinds de 70er jaren)	<ul style="list-style-type: none"> • weet dat man en vrouw voor de wet gelijk zijn • weet dat verwacht wordt dat meisjes en vrouwen een zelfstandig bestaan opbouwen • weet dat openlijke homoseksualiteit niet verboden is • weet dat bepaald kledinggedrag van sommige mannen/vrouwen niet mag worden opgevat als onkuis of uitnodigend 	<ul style="list-style-type: none"> • behandelt vrouwen gelijkwaardig conform de gangbare normen in Nederland • erkent zelfbeschikkingsrecht van vrouwen • laat vrouwen vrij om te investeren in eigen studie- en of arbeidsloopbaan • zit de studie- en of arbeidsloopbaan van kinderen en/of partner niet in de weg. • valt personen die openlijk uitkomen voor hun homoseksualiteit niet lastig • valt personen die volgens de eigen opvatting ongepast zijn gekleed niet lastig
Ad 4 Burgerschap omgaan met voor Nederland gevoelige relaties en gebeurtenissen	<p>kent de geschiedenis van Nederland in WOII en de effecten hiervan op het dagelijkse leven in Nederland</p>	<ul style="list-style-type: none"> • toont begrip voor Nederlandse gevoeligheid voor uitingen van antisemitisme • toont respect voor het vieren van en gewoonten op 4 en 5 mei

De genoemde alter en ego-competenties van *identificatie* (inleven in de ander), *aanspreekbaarheid* (je laten aanspreken) en *weerbaarheid* (opkomen voor jezelf) komen herkenbaar terug in deze eindtermen. Maar wat opvalt, is dat de uiterst belangrijke altercompetentie van *representatie*: de competentie om jezelf of je groep ten opzichte van anderen te presenteren en in te schatten wat in verschillende situaties wel en niet relevant is om naar voren te brengen, niet aan de orde komt.

Deze competentie is voor nieuwkomers zo belangrijk omdat het de beleving en de erkenning betreft van de eigen - ook etnische en religieuze - identiteit en van het toebehoren tot een groep. Het gaat om het vermogen uiting te kunnen geven aan wie je

bent, met welke groep(en) je verbonden voelt en hierin erkenning te krijgen. Het ontbreken van deze competentie belemmert het realiseren van de eerder genoemde belangrijke aspecten van integratie: de *participatie in sociale netwerken* van Putnam, de *identification* van Esser en de *expressieve integratie* van Engbersen en Gabriëls. Het is dus noodzakelijk deze eindterm en het effectief toerusten van nieuwkomers met deze competentie in de inburgering van nieuwkomers op te nemen.

Verder zou de inburgeraar tijdens zijn inburgering ook mogen leren wat hij in deze van de autochtone gevestigden in de ontvangende samenleving kan verwachten en vragen. Deze gevestigde burgers op hun beurt kunnen in het kader van de gewenste sociale integratie van nieuwkomers (zie hiervoor 2.3) een soort *naburgeringsprogramma* doorlopen om te voldoen aan vergelijkbare eindtermen *Omgaan met culturele diversiteit*.

2.11 De context: wat is de invloed van de sociale en maatschappelijke omgeving?

Naast de drie behandelde condities voor het leren van actief burgerschap van *Vraag, Verbondenheid* en *Vermogen* vindt elk leren plaats in een specifieke *context*. Deze specifieke context heeft zoals gezegd grote invloed op de aard van het engagement van de mensen en hun leren van actief burgerschap.

De actuele maatschappelijke context met een scherp publiek en politiek debat over integratie en etnische minderheden, kan belemmerend werken voor burgers om maatschappelijk actief te worden. Een van de geïnterviewde actieve burgers vertelde hoe ze het meemaakte dat ze op een bankje ergens zat en een mijnheer naast haar zei – toen hij merkte dat ze buitenlandse is – *‘Jij spreekt anders, jullie moeten terug naar je eigen land’*. Ook reageren mensen verbaasd en ongelovig wanneer ze haar Nederlands horen praten en zij vertelt dat ze Turkse is: *‘Ze zal dan toch wel zeker met een Nederlander getrouwd zijn’*.

Veel van de geïnterviewde burgers met een andere etnische achtergrond noemen dan ook *acceptatie, erkenning* en *respect* als de basisvoorwaarden voor het actief burgerschap. Het is de beeldvorming die vaak de interactie tussen allochtone en autochtone burgers negatief beïnvloedt. Een hoogopgeleide vrijwilliger geeft aan verschillende ervaringen gehad te hebben waarin hij als minder werd gezien: een sollicitatiebrief van hem, waarvan een betrokken functionaris zich afvroeg of hij die wel zelf geschreven had en de neerbuigende manier waarop hem gevraagd werd, wat hij kwam doen toen hij ergens in een wijkhuis voor een overleg zat te wachten.

Tegelijkertijd blijkt deze ‘negatieve’ maatschappelijke context juist een uitdaging te zijn voor burgers om actief burger te worden en zodoende de heersende negatieve beeldvorming positief te doorbreken.

Een goed voorbeeld hoe actief burgerschap de negatieve beeldvorming rond etnische minderheden kan doorbreken, is het verhaal van Gökhan Koç uit De Bennekel in Eindhoven: *‘Je wordt eerst gezien als een crimineeltje, die alles vernielt en voor geluidsoverlast zorgt. Maar nu ben ik ook een buurtbewoner en als mensen me zien, begroeten ze mij en maken ze grapjes met me. Je hebt gewoon meer aanzien. Ik vind het ook leuk om andere mensen te leren kennen.’*⁴⁰

⁴⁰ Uytterlinde M., K. Neefjes en R. Engbersen (2007:37). Welzijn versterkt burgerschap. Utrecht: Movisie

Hoofdstuk 3 Actief burgerschap en etnische diversiteit: resultaten van de interviews

Vooraf

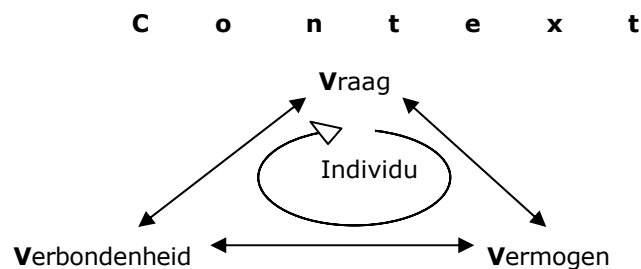
In dit hoofdstuk volgen de directe uitkomsten van de interviews met allochtone en autochtone actieve burgers en met professionals die burgers ondersteunen in hun actief burgerschap.

We beginnen eerst met de resultaten van de gesprekken met de burgers, daarna volgen die van de gesprekken met de professionals. Het hoofdstuk eindigt met knelpunten die burgers en professionals ervaren in de interetnische samenwerking en aanbevelingen om het actief burgerschap te bevorderen van etnische minderheden en autochtonen in samenwerking met elkaar.

Er is getracht alleen onderscheid te maken naar allochtoon/autochtoon wanneer dat relevant is voor de uitspraken van een persoon. Verder zijn soms stukken integraal overgenomen uit de verslaglegging van de interviews, evenals citaten die de geïnterviewden zo uitgesproken hebben. Het spreekt dus vanzelf dat alle uitspraken hierna, van één of enkele personen zijn en geen enkele algemene geldigheid hebben.

3.1 De resultaten van de gesprekken met de actieve burgers.

De uitkomsten van de gesprekken zijn geordend naar de vier kernaspecten van het leren van actief burgerschap (zie ook Hoofdstuk 2.9): de **context** en de drie **V's** van de condities voor het leren van actief burgerschap: **Vraag**, **Vermogen** en **Verbondenheid**⁴¹.

1. De **Vraag**: wat motiveert je om a. actief te worden en b. om dit samen te doen met autochtonen/etnische minderheden?
2. Het **Vermogen**: wat moet je kunnen en wat moet je zijn om a. actief burger te zijn en b. om dit samen te doen met autochtonen/etnische minderheden?
3. De **Verbondenheid**: met wie voel je je verbonden?
4. De **Context**: wat is de invloed vanuit de directe en maatschappelijke omgeving?

Ad 1 De Vraag: wat motiveert je om actief te worden en om dit samen te doen met autochtonen/etnische minderheden?

- De jongens van Gestel Futsal Event geven aan dat ze graag een actieve rol in de wijk vervullen omdat het gezellig is met elkaar om te gaan als groep. Ze kiezen voor deze activiteit omdat voetbal de hobby is van alle jongens en ze graag willen bewaken dat het toernooi op een kwalitatief hoog niveau zit. Ook komt naar voren dat de jongens in hun wijk zelf vele jaren niets te doen hadden. Er waren voor hen geen activiteiten in de wijk. Dat had tot gevolg dat ze maar een beetje op straat bleven hangen. De jongens geven aan dat van hangen op straat ook verveling komt en van vervelen komt dan weer overlast in de buurt. De jongens geven aan dat ze het voor de kinderen en jongeren in

⁴¹ Mathijssen C., D. Wildemeersch, V. Stroobants en A. Snick (2003: 17)

hun wijk belangrijk vinden dat er activiteiten voor hen zijn. Het is belangrijk omdat de kinderen en jongeren zich dan niet gaan vervelen door alleen maar op straat te hangen en overlast te veroorzaken. Als kinderen en jongeren zich vermaken in hun wijk dan is dat goed voor de naam van de wijk. En als de wijk een goede naam heeft dan hebben de jongeren die daar wonen ook een goede naam.

- Het Surinaamse comité lid heeft er zeer bewust voor gekozen om lid te worden, want *'er moet toch zeker 1 allochtoon inzitten'*. Omdat die makkelijker binnen komt bij de andere allochtone bewoners en dingen ziet die de anderen minder snel zien. Deze man wil ook graag op het plein een intercultureel feest organiseren. Hij kent ook veel allochtone bewoners uit de andere straten. Woont zelf al heel lang in deze buurt. Bij de andere leden is er enige twijfel over het pleinfest: groter en minder overzichtelijk.
- De islam biedt goede aanknopingspunten om actief burger te worden, want een goede moslim is hij of zij die het meest nuttig is voor zijn medemens. Daarbij mag geen onderscheid gemaakt worden tussen een moslim en andere gelovigen. Een moslim dient de medemens hulp te bieden ongeacht afkomst en religie. Een opdracht is ook blijdschap te verspreiden bij de medemens. Je kunt dit op vele manieren doen en je hoeft, je mag zelfs niet je daarbij beperken tot alleen je eigen religieuze gemeenschap.
- De motivatie van een moskeebestuurder voor het werken voor de moskee en het culturele centrum met veel interculturele activiteiten is het willen slaan van bruggen tussen mensen met verschillende etnische achtergronden. Alle mensen delen immers met elkaar universele humanitaire regels en waarden.
- De motivatie van twee senioren is iets te willen bijdragen aan de maatschappij, aan de samenleving en dit vooral ook samen te doen met Nederlanders. Migranten enerzijds en Nederlanders anderzijds kunnen hun eigen weg gaan, maar het is zo belangrijk samen te werken: je staat samen sterker en je hebt dezelfde belangen.
- Voor een senior was de boodschap van zijn vader erg belangrijk dat je je familie omhoog moet brengen en dat je zelf je kost moet verdienen. Graag wil hij ook iets terugdoen voor de gemeenschap en voor zijn eigen land (Suriname). Nu hij wat ouder is wil hij wat voor de ouderen doen, voor Surinamers maar ook voor autochtone ouderen. Zo was hij lang erg betrokken bij een Nederlandse man, hij bezocht hem veel, had de sleutel van zijn huis, regelde veel voor hem en hij was erg geraakt toen hij op de begrafenis van deze man zag hoeveel familie hij eigenlijk had die hem praktisch nooit had bezocht.
- Beide senioren voelen zich ook erg betrokken bij en verantwoordelijk voor de eigen etnische groep. Daarbij is het belangrijk verder te kijken dan je eigen belangen.
- Jongeren worden actief omdat ze op een positieve manier aan hun toekomst willen werken. Voor een aantal jongeren geldt tevens dat ze het negatieve imago dat ze in een buurt hebben, ten goede willen keren.
- Een (Marokkaanse) vrijwilliger zegt actief te zijn geworden omdat hij als vader gevraagd is en omdat hij denkt aan de toekomst van zijn kinderen voor wie hij graag een leefbare buurt en samenleving wil creëren.
- De actieve diverse groep bewoners geeft aan dit te doen omdat ze de saamhorigheid in de buurt belangrijk vinden: het verbeteren van contact en het elkaar aanspreken. Er zijn nog maar weinig conflicten meer. Verder geeft de groep als motivatie aan: het samen met anderen dingen doen. De schoonmaakactie bijvoorbeeld (die ze net voorafgaand aan het interview hebben uitgevoerd) wordt door de bewoners als heel positief ervaren. Het is nu al aanzienlijk minder werk dan in de eerste keer (met name in de steegjes) en de ervaring heeft geleerd dat de straat na een schoonmaak actie langer schoon blijft.

Een schoonmaakactie maakt je bewust van het belang van een schone straat en verlegt je gebied: van 'mijn tuin' naar 'onze straat'. De activiteiten in de straat geven de bewoners een 'wij-gevoel'. Zo werden er tijdens het interview ook lachend rivaliserende grapjes gemaakt als: wij zijn de beste straat.

- Één van de bewoners van de groep, degene die het kortst in de buurt woont, zegt zich erg welkom te voelen in de buurt. Het ontvangstcomité heeft hem erg goed gedaan. Dat motiveert ook om je actief in te zetten voor de buurt.
- Het samenwerken met ook Nederlandse buurtbewoners vindt een (Marokkaanse) vader vanzelfsprekend: we wonen in dezelfde buurt en we hebben dezelfde waarden.

Ad 2 Het Vermogen: wat moet je kunnen en wat moet je zijn om actief burger te zijn en om dit te kunnen doen in samenwerking met autochtonen/etnische minderheden?

- Belangrijke vermogens om actief burger te zijn of te worden zijn: allereerst de bereidheid vanuit jezelf actief te worden. Je moet er echt in geloven; sta bij jezelf stil waarom je dit doet; het is een opgave, onderdeel van het leven je in te zetten voor de ander. Optimisme en een positieve instelling zijn erg belangrijk. Het bepaalt hoe je naar dingen kijkt. Verder moet je de eerste stap zetten. *'Als je buurman geen stap zet, zet dan zelf de eerste stap'*. Voorbeeld hoe deze burger met het Suikerfeest alle burens in zijn straat langs ging met een schaal met koekjes en vertelde dat hij graag zijn gevoelens op deze feestdag wilde delen met anderen. Mensen keken soms wat vreemd, maar iedereen reageerde positief. Hij wordt nu gegroet door iedereen, terwijl voorheen zijn groet soms genegeerd werd. Met dit voorbeeld laat geïnterviewde zien hoe belangrijk het door hem eerdergenoemde optimisme en de positieve instelling zijn: ondanks dat burens in de straat zijn groeten niet beantwoorden zette hij toch de eerste stap. Tevens laat het zien dat je klein kunt beginnen, in je eigen straat.
- Als je met volwassenen of instanties te maken hebt dan moet je je taal een beetje aanpassen, wat serieuzer zijn in de omgang met die mensen vindt een groep actieve jongeren: 'In de groep zijn we ook wel serieus maar we maken tussendoor ook veel plezier met elkaar.' Belangrijke competenties om actief burger te kunnen zijn, is kunnen debatteren, communiceren en een nieuwsgierige houding van te willen weten hoe zaken in elkaar steken.
- Leden van een actief Multi-etnisch comité noemen: bluf, organisatietalent, een vlotte babbler en overredingskracht als belangrijke competenties .
- Belangrijk is het vermogen tot zelfreflectie, waarbij een autochtone vrijwilliger zich afvraagt of het voor etnische minderheden - vanwege hun vermeend eergevoel - moeilijk is aan zelfonderzoek te doen en kritisch te kijken naar zichzelf.
- Als autochtoon dien je er rekening mee te houden dat etnische minderheden - zeker ook senioren (1^e generatie) - soms in de eigen taal zaken moeten (kunnen) bespreken/uitspreken en dat dit enige vertaaltijd en dus geduld kan vergen.
- Een autochtone vrijwilliger vindt het belangrijk dat etnische minderheden uit de slachtofferrol treden, zich er bewust van zijn dat ze veel kwaliteiten en competenties in huis hebben en dat ze vanuit deze kracht en eigen verantwoordelijkheid kunnen participeren.
- Dezelfde vrijwilliger is van mening dat de Nederlandse vergadercultuur een lastige is, maar dat daar iedereen, óók etnische minderheden doorheen moeten: er moet immers efficiënt en resultaatgericht gewerkt kunnen worden. Van de andere kant merkt een andere (allochtone) vrijwilliger, actief in een andere activiteit, op dat het meedoen aan

de vergaderingen voor de leden van niet-Nederlandse afkomst geen probleem hoeft te zijn omdat de vergaderingen waar hij aan deelneemt erg non-conformistisch zijn. 'Gezellig, maar wel met uiteindelijk duidelijke afspraken'.

- Geduld en doorzettingsvermogen zijn belangrijk, het gaat om langzame processen.
- Openheid, lichtheid (zaken niet meteen zwaar oppakken) en humor zijn belangrijke competenties in het samenwerken met elkaar.
- Het kunnen kijken vanuit een 'wij' bril (en niet in termen van allochtoon/autochtoon); bijvoorbeeld 'wij' buurtbewoners.
- Een beroepskracht op de achtergrond is die het vertrouwen heeft en enige financiële ondersteuning voor acties (in de straat)

Ad 3 De Verbondenheid: met wie voel je je verbonden?

- Wat betreft hun identiteit zeggen een aantal vrijwilligers van etnische minderheden zich in de eerste plaats een eigen persoon te voelen en niet het toebehoren tot een bepaalde groep. Daarnaast voelen ze beiden: én hun etnische identiteit én hun verbondenheid met Nederland
- 'Stoppen met denken in termen van 'wij' en 'zij' of anders gezegd autochtoon en allochtoon, we zijn allemaal Nederlanders, wijkbewoners, voetballiefhebbers of wat dan ook. Of je Turk, Nederlander, Marokkaan, Surinamer, Antilliaan of Belg bent maakt niet uit'. De vijf jongens die dit zeggen hebben alle vijf een Marokkaans culturele achtergrond en zijn geboren en getogen Eindhovenaren. Zij voelen zich allen Marokkaan in Nederland. Het betekent voor hen dat ze zich bewust zijn van – en trots zijn op hun Marokkaans culturele achtergrond en in Nederland volgens de geldende waarden en normen willen leven. Ze hebben het gevoel dat ze 'Nederlandser' leven dan menig autochtoon Nederlander. Alle vijf de jongens begrijpen niet dat er nog steeds gesproken en gedacht wordt in Nederland in termen van allochtoon en autochtoon. Ze willen graag gezien worden als een Eindhovense jongere die net als iedereen, ongeacht de culturele achtergrond, in deze samenleving leeft. De jongens hebben een interview met de krant gehad in verband met de organisatie van het toernooi. Vanwege de negatieve informatie in alle media over Marokkanen willen ze graag herkenbaar zijn als de vijf Marokkaanse jongens uit Gestel die "Gestel Futsal Event" organiseren. Daarmee willen ze aan alle Eindhovenaren een positief beeld van Marokkaanse Eindhovenaren laten zien. Ze hopen dat daarmee de negatieve beeldvorming onder de Nederlanders wat positiever wordt. In hun dagelijkse leven als wijkbewoner, student, werknemer, vriend, et cetera ervaren ze de gevolgen van de negatieve beeldvorming. Ze vinden het jammer dat ze zich genoodzaakt voelen om met die reden hun achtergrond te noemen. Zoals gezegd zijn ze trots op hun Marokkaanse achtergrond en willen als Eindhovenaren in deze wijk hun steentje bijdragen. De jongens hebben zelf de ervaring dat de culturele achtergrond niets uit maakt bij bijvoorbeeld de organisatie van dit toernooi. De jongens denken zelf helemaal niet in termen van allochtoon of autochtoon. Ze werken tijdens de organisatie samen met een Turkse - en Surinaamse Eindhovenaar, die op de achtergrond en pas op verzoek van de jongens soms een tip geven. De culturele achtergrond is de hele voorbereiding geen item geweest voor ze. Dat ze zelf als initiatiefgroep allemaal een Marokkaanse achtergrond hebben komt puur voort uit het van kinds af aan opgroeien in de wijk Gestel en hun gezamenlijke passie voor voetbal. Als er een jongere uit de wijk/stad met een niet-Marokkaanse culturele achtergrond in de organisatie wil gaan meewerken dan is deze jongere zeer welkom. De voetbalteams bestaan ook uit jongens met verschillende culturele achtergronden. De jongens benadrukken nogmaals dat ze zo helemaal niet kijken. Belangrijk is of de jongens die zich aanmelden voor het voetbalteam over voetbaltalent beschikken.

- 'Veel Marokkaanse en Turkse medeburgers hebben een steuntje in de rug nodig om in deze samenleving te kunnen participeren. Ze verlangen nog steeds terug te gaan naar hun herkomstland. Hun lichaam is in Nederland maar hun ziel en geest zijn in het herkomstland. Daarmee zijn ze (met betrekking tot actief burgerschap) 'nutteloos' voor beide landen en voelen ze zich nergens thuis. Belangrijk dat deze mensen hun loyaliteit ontwikkelen met Nederland, het land waar ze nu wonen'.
- 'De eigen etnisch identiteit blijft daarbij belangrijk en het paspoort van het herkomstland is daar een deel van, hoewel het verder nutteloos kan zijn. Mensen kunnen blijven vasthouden aan hun etnische identiteit zolang dat geen belemmering vormt voor het participeren in deze samenleving'.
- Het krijgen van vertrouwen, acceptatie is de basis om loyaliteit te kunnen ontwikkelen.
- Als migrant is het belangrijk je bewust te zijn van je kern, van je eigen etnische identiteit en daar trots op te zijn. Als je je goed voelt in en met jezelf dan kun je ook gemakkelijker omgaan met de vooroordelen en negatieve beeldvorming die je steeds weer tegen kunt komen in het dagelijkse leven.
- Voor veel migranten in maatschappelijk kwetsbare posities is het moeilijk dit zelfrespect en deze trots op te brengen of vol te houden, zeker wanneer de media en vooral ook de politiek van de afgelopen kabinetsperiode migranten zo negatief benaderen. Veel migranten staan daardoor onder een zware druk zich steeds maar weer positief te moeten bewijzen.
- Wat betreft de erkenning van de eigen etnische identiteit gebeurt het soms dat deze in het omgaan met autochtone Nederlanders ontkend wordt in een heel subtiel proces waarin mensen zeggen dat jij één van hen bent; je bent anders, niet zoals 'die anderen' – waarmee men dan verwijst naar het negatieve beeld dat men van jouw etnische groep, bijvoorbeeld Surinamers' heeft. 'Je wordt daardoor als het ware naar hen toe gezogen', zegt een allochtone vrijwilliger, want je wilt er ook graag bijhoren, maar feitelijk ontkent men dan je Surinaamse identiteit.'
- Wat ook gebeurt, is dat men je reduceert tot alleen je etnische identiteit; mensen benaderen je dan alleen als migrant, allochtoon of Turkse. Ze zien niet dat je meer bent dan je etnische achtergrond: vrouw, opgeleid, je maatschappelijke functies et cetera.
- Allochtone actieve jongeren vinden toch uiteindelijk dat Nederland hun land is, het land van hun ouders en hun familie die hier leven, ook al roepen ze heel hard dat ze niet voor Nederland zijn, zegt een Marokkaanse jongerenwerker.

Ad 4 De context: wat is de invloed van de directe en maatschappelijke omgeving?

- 'In hun dagelijks leven ervaren de jongens ook de gevolgen van de negatieve beeldvorming over Marokkanen. Als de jongens op straat andere mensen groeten, krijgen ze geen reactie terug. Oudere mensen in de wijk lopen in een ruime boog om de jongens heen. Tijdens het staan aan de voordeur spreken bewoners de jongere toe via de brievenbus. Het is voor de jongens vaak lastig om deze manieren van reageren naar hun anders te begrijpen dan 'bang voor (criminele) Marokkaan' zijn. De jongens ervaren dagelijks dat door de negatieve beeldvorming in de media zij ook als criminele Marokkaan gezien worden door medeburgers. Alle vijf de jongens blijven zich inzetten voor een positieve erkenning en hopen dat uiteindelijk dat de negatieve beeldvorming over Marokkanen doorbroken wordt. Ze hopen dat de media interesse gaat krijgen voor de positieve inzet van Marokkanen in Nederland en de beeldvorming daardoor bij de Nederlanders positiever wordt. Dan krijgen de Marokkanen en andere culturele bevolkingsgroepen ook meer kansen op onder andere de arbeidsmarkt.'

- Voor het omgaan met discriminatie en vooroordeel heeft een vrijwilliger veel aan de uitspraak van 'professor Cruijff' zoals hij hem noemt, die zei dat elk nadeel zijn voordeel heeft. Voor de vrijwilliger betekent dit dat vooroordelen en rassendiscriminatie een uitdaging voor hem zijn te bewijzen dat het anders is. Hij blijft bij zichzelf (in zijn kracht) en het maakt hem sterk en vasthoudend om de ander tegemoet te treden en respect te krijgen. Verder zijn humor en relativiseringsvermogen belangrijk.
- Allochtone jongeren voelen de negatieve beeldvorming en hebben daar ook last van; ze hebben het gevoel weinig te kunnen doen aan die negatieve beeldvorming. Het is zo belangrijk dat de jongeren zichzelf blijven en trots blijven op wie ze zijn en waar ze vandaan komen.
- Turkse jongeren kennen vanuit hun eigen directe omgeving een eigen hiërarchie, dat betekent dat oudere jongeren beslissen over de jongere kinderen. Voorbeelden hiervan zijn kinderen een boodschap laten doen of op de Jongereninloop het biljart vrijmaken voor de ouderen. De jongerenwerker spreekt de jongeren hier niet in de open ruimte op aan maar doet dit meer in een tweegesprek. Dit om gezichtsverlies te voorkomen. Het niet direct aanspreken van de jongeren heeft niet met cultuur te maken volgens deze jongerenwerker maar met de functie/positie die deze jongeren innemen.

3.2 De gesprekken met de professionals

Ad 1 Wat is belangrijk in het ondersteunen van etnische minderheden tot actief burgerschap?

- Zorgen voor eenheid in de directe woonomgeving. Belangrijk is het gevoel van betrokkenheid met elkaar onder de burgers. Dat er een "wij-gevoel" ontstaat. Kern is de gemeenschapszin in de buurt, de leefbaarheid op kleine schaal. Straat aanpak: samen kun je meer.
- Een autochtone en allochtone jongerenwerker vertellen dat in de omgang met allochtone jongeren het belangrijk is consequent en duidelijk te zijn. Dit betekent heel expliciet je verwachtingen uitspreken en zondig de consequenties van een en ander duidelijk maken. Verder de jongeren ervan bewust maken dat zij zichzelf schade berokkenen als bijvoorbeeld een activiteit dreigen te verzieken. Ook het aanspreken op de eigen verantwoordelijkheid van de jongere, hoort hierbij. Verder het vertrouwen uitstralen naar de jongeren toe dat het hen gaat lukken. Het is belangrijk voor de jongeren dat ze succeservaringen hebben, dat ze een gevoel van trots kunnen krijgen. Het is ook erg van belang samen met de jongeren programma's ontwikkelen en deze hen niet kant-en-klaar in een gelikte vormgeving voor te leggen. Eigen verantwoordelijkheid geven is een andere groot aandachtspunt: 'Regelen jullie het maar' is een veel gebruikt gezegde, waarbij de werker zelf er steeds attent op moet zijn het niet zelf te (willen) doen.
- De voornoemde jongerenwerkers nemen in de omgang met de jongeren het individu als vertrekpunt en ze stellen het individuele boven de groepskenmerken.
- De verwachting van de samenleving dat je als allochtone burger *moet* participeren werkt niet, het is beter de doelgroep zelf te vragen wat ze nodig denken te hebben. Het is prima om aan de succesvol geïntegreerde allochtone burger te vragen of hij / zij de doelgroep wil coachen. Hierbij is de vrijwilligheid in de keuzevrijheid echter wel van belang.
- Een (allochtone) beroepskracht is voorstander dat de inzet zich voornamelijk richt op de 2^e en 3^e generatie, daar liggen immers de mogelijkheden. De motivatie is erg belangrijk bij de ondersteuning, wil iemand wel of niet iets veranderen? Daarbij als coach de ander aanspreken op verantwoordelijkheid en op hun mogelijkheden. In de afgelopen termijn

zijn op de doelgroep betrokken instellingen veel te zorgend / betuttelend geweest met als gevolg de afhankelijkheid van de doelgroep. Doelgroep kan veel meer als professional denkt.

- Dezelfde beroepskracht geeft aan dat ze zichzelf betrapt op de eigen beelden van een bepaalde bevolkingsgroep. Verder zegt flexibel te zijn in het omgaan met afspraken en tracht aan te sluiten op de stijl van de ander; anders verlies je de ander. Ze vindt dat ze naar 'Nederlanders' meer waakzaam moet zijn op het nakomen van de tijd, zij hechten daar erg aan.
- Wat betreft culturele verschillen hanteert een jongerenwerker bijvoorbeeld haar eigen begroetingsgewoonte. Als er veel Marokkaanse bezoekers zijn, gaat ze niet alle bezoekers af om te begroeten, dat doen de Marokkanen wel onderling. Ze doet het wel als er een kleine groep is. Verder is het van belang respectvol met het geloof om te gaan. De jongerenwerker is zorgvuldig / voorzichtig wat betreft haar uitspraken en vragen ten aanzien van de Islam. Marokkaanse jongens, niet de jongens in het Sport en Spel project, hebben soms moeite met het accepteren van haar als vrouw.

Ad 2 Wat is belangrijk in het ondersteunen van burgers van verschillende afkomst in het *samenwerken* met elkaar?

- Belangrijk is het volgens een allochtone werker om je te verhouden tot de maatschappelijke norm, zeker daar waar het om het formele verkeer gaat. In het informele circuit mag het wat losser, daar laat je meer de ontmoeting plaatsvinden en kijk je wat er gebeurt.
- In situaties waar allochtone en autochtone burgers met elkaar samenwerken, zal de professionele ondersteuning moeten zorgen dat alle betrokkenen goed uit de verf kunnen komen. Alle deelnemers moeten zich gelijkwaardig in de groep voelen. De professionals moeten vooral erop letten dat de allochtone burgers ingezet worden voor activiteiten waar ook hun kwaliteiten benut zullen worden.
- Om samenwerkingsverbanden tussen autochtone en allochtone burgers te bevorderen zal de professionele ondersteuning ook aandacht moeten besteden aan een veilig gevoel onder de burgers.
- Aanpak van een (autochtone) opbouwwerker die bewoners ondersteunt: je moet in de gaten hebben hoe mensen leven; aanwezig zijn bij activiteiten; de relatie is de kern. Geen houding van 'Wij doen het wel'. Ze neemt als insteek: aanwezig zijn, vanuit de relatie de behoefte van de bewoners peilen en de bewoners zoveel mogelijk zelf laten doen. Aanbieden van mogelijkheden wanneer zij het als bewoners eens zijn. Hoe je binnenkomt in de wijk/straat is erg belangrijk: aandacht, luisteren, enthousiasmeren, samen zoeken, angst wegnemen. Gevoeligheid voor de ander, de ander in beweging krijgen, mensen met elkaar verbinden, netwerken opzetten. Aansluiten bij wie je voor je hebt. Verantwoordelijkheid bij de ander laten en tegelijkertijd niet overbelasten, want dan haken ze af.
- Het is de ervaring van voornoemde opbouwwerker dat etnische minderheden minder vaak deel nemen aan vergaderingen, maar de buurt zorgt wel dat ze het horen. Daar let ze op een subtiele manier op. Allochtone bewoners zijn vaak afhoudender, voorzichtiger in het begin, contact is belangrijk, briefjes in de bus werkt niet, soms onzeker, 'ik kan dit niet'. Ook soms laten tolken door kinderen. Verder kan het zijn dat de sfeer in de straat niet veilig genoeg is. Dan worden er meer kleine acties ondernomen. Een buurtfeest in een onveilige straat is niet handig. Als opbouwwerker heb je soms de rol van bemiddelaar. Voorbeeld van een klacht die bij haar terecht komt: zij brengt dan bewoners met elkaar in contact en helpt als bemiddelaar hen dit probleem samen op te lossen. Daarnaast heeft zij een signalerende functie naar andere organisaties. Er is veel overleg met andere instanties, zoals politie. Het is geen van 09.00 - 17.00 baan,

essentieel is het contact, kennismaken, enthousiasmeren, er bij feesten en andere activiteiten zijn, even naar binnen gaan als een bewoner je een nieuwtje wil vertellen, enzovoorts. Bewoners probeer je uit te nodigen gebruik te maken van hun talenten; dat hun inbreng en aanwezigheid belangrijk is. Daarbij vertel je de bewoners wat je denkt dat je ze te bieden hebben. Het moet ook bij hun persoonlijke situatie aansluiten. Als mensen, bewoners zich verantwoordelijk voelen dan gaan ze dingen in hun leefomgeving aanpakken. De uitspraak "jullie gaan het doen" is hierbij de bindende factor. Tijdens de uitvoering van activiteiten kun je als professional additionele vaardigheden aandragen.

- Actieve burgers moeten weten dat ze welkom zijn, De professionele ondersteuner moet informatie geven en concreet zijn over de doelen.

Ad 3 Wat valt je op in de samenwerking tussen allochtone en autochtone actieve burgers?

- De flexibiliteit valt op in de samenwerking tussen etnische minderheden en autochtonen. Flexibiliteit in de zin van het open willen staan naar de ander, de ander willen leren kennen. Nieuwsgierig zijn naar de ander op een positieve manier en het liefste wederzijds.
- Volgens een allochtone werker zijn autochtonen wat opener in het uitwisselen van beelden naar etnische minderheden toe. Etnische minderheden spelen meer "mooi weer" naar autochtonen maar als etnische minderheden onder elkaar zijn dan wisselen ze echt hun beelden uit ten aanzien van autochtonen.
- Lastig blijft volgens dezelfde werker het omgaan met afspraken. Dit vooral bij mensen die geen motivatie ergens voor hebben. Afhankelijk van de context kun je dit vrijlaten – bijvoorbeeld deelname aan het verenigingsleven - of meer dwingend zijn zoals in het leren van de Nederlandse taal.
- Wat lastig is in de samenwerking, omgang met elkaar is het elkaar aanspreken als lid van een bepaalde etnische - of bevolkingsgroep; het 'wij-zij' denken en dus burgers aanspreken als jullie..... Opvallend verder dat bepaalde etnische groepen meestal er voor kiezen om in een eigen subgroep te werken.
- Een (allochtone) werker ervaart Nederlanders direct in hun communicatie, dit is prettig voor haar omdat ze weet waar zij aan toe is. Bij allochtone vrijwilligers twijfelt ze of het antwoord voortkomt uit beleefdheid of schaamte waar het bijvoorbeeld de uitleg voor deelname aan een activiteit betreft. Ze moet bij allochtone vrijwilligers meer investeren om te achterhalen wat zij nodig hebben, hoe het met de persoon gaat.
- Positief vindt een opbouwwerker: waar er sprake is van echte belangstelling voor elkaar merk je dat de onderlinge betrokkenheid als burgers groeit. Allochtone en autochtone burgers gaan dan ook in privé situaties met elkaar om. Mensen krijgen een naam en spreken dingen tegen elkaar uit. Het gaat dan niet meer om denken, maar om weten. Burgers ontwikkelen hierdoor vaardigheden om zelf verder te kunnen. Als professional zie je dan dat als je de regie in hun handen legt dan pakken ze die aan. Dus het werkt door en 'wij' als bewoners krijgt dan meer vorm.
- In het begin waren er meer 'kampen' wij – zij.(niet alleen allochtoon – autochtoon, maar ook oud- jong, 'oude wijkbewoners en nieuwe. Door meer acties is er ook meer contact. De (autochtone) opbouwwerker die dit zegt, is daar zelf ook duidelijk mee om gegaan.. Bij opmerkingen als 'zij zeggen...' altijd als reactie geven : 'wie zegt dat' en concreet laten benoemen. 'We hebben 'de Turken' gevraagd'. 'Wie dan?' Naarmate er meer contact is, is er minder wij – zij denken. Contact maakt mensen toleranter.

Ad 4 Wat moet je als werker goed kunnen en weten om autochtone/allochtone burgers te ondersteunen in hun samenwerking?

- Flexibel kunnen werken als professional is noodzaak, je gezicht laten zien en meedoen aan activiteiten is essentieel. Je bent echt een schakel tussen de bewoners en de instanties.
- Weten hoe op hoofdlijnen de kenmerken zijn van de verschillende bevolkingsgroepen. Daarbij denkt een allochtone werker aan omgangsvormen, familie- en gezinsstructuur en de thema's waar een taboe op rust. Verder moet je vooral vragen wat je niet weet.
- De vaardigheid tot het leggen van contact, wantrouwen kunnen wegnemen, dit meer bij etnische minderheden als bij autochtonen. Het gaat om het vinden van de juiste ingang. Belangrijk volgens voornoemde werker is ook je aanpassen / je verhouden tot de norm van de allochtone groep, over een mate van flexibiliteit beschikken, je respect tonen naar de ander, betrouwbaar zijn naar de ander en ook vragen hoe de ander wilt dat je met hem / haar omgaat.
- Respect voor elkaar; uitspraken nuanceren; nieuwsgierigheid naar elkaar toe stimuleren, maar wel iemand zichzelf laten zijn; niet over "jullie" et cetera hebben; mensen aanspreken als burgers, wijkbewoners en aanspreken op hun kwaliteiten als persoon.
- Belangstelling voor elkaar tonen; betrokken houding. Eigenlijke gelden de meeste punten onder ook voor etnische minderheden.
- Informeel contact met vrijwilligers
- Aandacht voor de persoon achter de vrijwilliger
- Laten zien dat je er echt bent voor de vrijwilliger door taken te verlichten of tijdelijk over te nemen. Dit schept vertrouwen
- Heel goed bereikbaar zijn; eigen dosis enthousiasme inbrengen; een positieve instelling
- Betrokkenheid op de leefwereld van de vrijwilliger(s) en op de mens achter de vrijwilliger

Ad 5 Wat is voor jou actief burgerschap?

- Actief burgerschap is voor een allochtone professional het gevoel onderdeel te zijn van de samenleving. De actualiteit in de samenleving volgen. 'Vanuit die betrokkenheid ga je vanzelf deelnemen aan de samenleving, het is immers mijn land', zegt deze werker.
- Mijn deel nemen als burger wordt zichtbaar door de actieve deelname aan verschillende groepen, stemmen bij verkiezingen en betrokken op de wijk zijn waar ik woon. Het is een gevoel, meedenken, meedoen, jezelf de vraag stellen wat het voor jou betekent. Werken is ook een uiting van actief burgerschap. Volgens haar kan iedereen op zijn / haar niveau actief burger zijn, denk aan een wijkblaadje rondbrengen of een praatje met een ander maken. Autochtonen vindt ze actiever in actief burgerschap. Nederland kent een hoge graad van actief burgerschap, volgens haar een kenmerk van de Nederlandse cultuur. In andere landen is dat minder sterk ontwikkeld. Dit komt doordat de autochtonen meer binding / loyaliteit met hun land hebben dan etnische minderheden. Actief burgerschap bij etnische minderheden en hun betrekken bij de samenleving werkt beter als etnische minderheden het gevoel hebben dat ze nodig zijn om een probleem op te lossen en dat daarmee het belang tot deelname voor hun

zichtbaar is. De vraag moet dicht bij de werkelijkheid van de persoon liggen. Het is ook belangrijk de allochtoon te betrekken bij positieve activiteiten en feestelijkheden, zeker niet alleen bij problemen.

- Een autochtone jongerenwerker is van mening dat wanneer een burger actief wil zijn, dat hij/zij daar dan zelf initiatief in moet nemen. De rol van haar als werker is de burger daar waar nodig te ondersteunen. Dit door aan te sluiten op hun tijd, vaardigheden en kennis.
- Wat betreft actief burgerschap denkt deze jongerenwerker dat de groep jongeren die ze begeleidt veel heeft geleerd van hun eigen jeugdfase in deze wijk. Het was een risicovolle hanggroep. De ondersteuning richt zich ook op communicatieve vaardigheden, je kunnen profileren als begeleider, voorbeeldgedrag laten zien, et cetera

Ad 6 Is er naar jouw idee verschil in hoe etnische minderheden en autochtonen actief burgerschap invullen, vormgeven.

Een autochtone jongerenwerker ziet geen verschil tussen allochtoon en autochtoon actief burgerschap. Wel is het zo dat autochtonen iets minder gespist zijn op het accepteren van wel / niet betaald werk. Ze weet niet of de jongens die ze ondersteunt, vrijwilligerswerk laag kwalificeren.

Ad 7 Op wat voor manier voel jij je verbonden met de multiculturele samenleving

- Een autochtone jongerenwerker vindt de mix van bevolkingsgroepen geweldig. Leuk om te kunnen leren van elkaars culturele mogelijkheden. Voorbeeld is een viering in de Moskee.
- Verbondenheid vanuit privé/buurt en werk. Visie: multiculturele samenleving is een rijkdom voor de gemeenschap, maar ook voor haar zelf en haar kinderen.
- Meer mogelijkheden om andere culturen te leren kennen en mee samen te werken en leven.
- Een (allochtone) medewerker is niet zo bezig met de multiculturele diversiteit. Ze leeft in deze samenleving en focust zich daarbij niet zo op culturele diversiteit. Het gaat er om een unieke persoon te ontmoeten en niet een culturele representant. Voor haar is diversiteit wel mooi, boeiend, uitdagend en ze ziet het als een kans voor de samenleving. Kenmerkend voor de Nederlandse samenleving is dat een succesvol allochtoon (sporter, artiest) als een Nederlander wordt geafficheerd en een criminele allochtoon als Marokkaan of wat zijn / haar achtergrond ook is. Gelijkheid ongeacht je status is belangrijk. Ten slotte merkt deze medewerker op dat ze bij de voorbereiding op het interview en na het lezen van de vragen merkte dat zij een moeheid bij zichzelf voelt om het weer te hebben over allochtoon – autochtoon, integratie en verschillen tussen elkaar.

3.3 Knelpunten in de samenwerking tussen allochtone en autochtone burgers

- Knelpunt is volgens een (autochtone) jongerenwerker de tunnelvisie die bij mensen van alle culturen aanwezig is. Zij is zich niet bewust van de culturele achtergronden van de jongeren in de contacten die ze met hun heeft.
- Een (autochtone) vrijwilliger merkt op dat sommige allochtonen erg vast zitten aan hun – vaak traditionele – culturele opvattingen waar ze moeilijk van af te brengen zijn. Dit kan dan belemmerend werken in het nadenken over noodzakelijke veranderingen.
- Discriminatie, het “zij-wij” denken en zelfuitsluiting werken belemmerend.

- Knelpunt om burgers actief te krijgen is niet de multiculturele wijk, wel teveel *multi-problem* gezinnen in een straat. Goed plaatsingsbeleid is belangrijk, gebeurt ook wel.
- De onbewuste maar vaak ook bewuste neerbuigendheid en soms minachtende manier waarop je als migrant benaderd wordt. Ongewild heb je het gevoel je als migrant drie keer harder te moeten bewijzen tegenover Nederlanders
- Soms hebben autochtone organisaties veel geïnvesteerd in het bereiken van de allochtone doelgroepen zonder dat ze enig respons krijgen. Hierdoor kan frustratie optreden wanneer mensen niet verschijnen en niet deelnemen ondanks toezeggingen en vele inspanningen.
- Een Surinaams-Chinese vrijwilliger vindt dat de niveauverschillen bij allochtonen vaak groter zijn dan bij de autochtone gemeenschap, bijvoorbeeld in de ontwikkeling door gebrek aan educatie. Een (Turkse) vrijwilliger zegt hierop dat de Turkse en Marokkaanse gemeenschappen gesloten gemeenschappen zijn terwijl de Nederlandse gemeenschap een open gemeenschap is.
- Soms treden belemmerende culturele verschillen op; bijvoorbeeld allochtone vrouwen die vanwege de aanwezigheid van mannen niet mogen meegaan met een excursie langs typische 'Hollandse' plekken.
- Een autochtone vrijwilliger vindt het jammer dat tijdens gesprekken met etnische minderheden – bijvoorbeeld een keer in het stadhuis met de Marokkaanse ouderen - waar veelvuldig vertaald moet worden een belangrijk onderdeel van zo'n gesprek verloren namelijk de emotionaliteit / gevoel waarmee vooral op elkaar wordt gereageerd. Dat geeft volgens hem ook aanleiding tot misverstanden en tot onbegrip. Tevens heeft deze vrijwilliger de indruk dat allochtone deelnemers uitspraken in zo'n discussie als absoluut opvatten terwijl in de autochtone (Nederlandse) cultuur dit dikwijls als inzet/aanzet tot een discussie wordt gebracht.
- Volgens een allochtone coördinator van een vrijwilligersorganisatie is de Nederlandse burger moeilijk aanspreekbaar. Deze neemt minder gemakkelijk dan de allochtone burger aspecten in de samenwerking aan. Verder zegt ze allochtone intermediairs meer te moeten aanspreken op wat van hen verwacht wordt. Ze verhouden zich soms te gemakkelijk tot de eigen doelgroep. Ze coacht hier de allochtone intermediairs op. Wat haar ook opvalt, is dat allochtone intermediairs / burgers een soort van "bondje" vormen tegenover de autochtone intermediairs / burgers. Het komt dan wel eens voor dat ze de allochtone intermediairs moet aanspreken op hun opvatting. Er kunnen problemen in de samenwerking ontstaan ze gaat staan voor de opvatting van de autochtone intermediair en de allochtone intermediair hier op aanspreekt. Soms stopt dan de allochtone intermediair met zijn / haar werkzaamheden.
- Een autochtone jongerenwerker heeft het idee dat de soms onderlinge verdeeldheid, belangenstrijd en onenigheid binnen allochtone groepen (vooral de Marokkaanse?) belemmerend werken ten aanzien van het afvaardigen van een vertegenwoordiger bijvoorbeeld binnen een adviescommissie.

3.4 Aanbevelingen vanuit de interviews om het actief burgerschap van autochtonen en etnische minderheden in samenwerking met elkaar, te bevorderen

- Zie elkaar allemaal als mensen met dezelfde gevoelens; deel die met elkaar. Je hebt elkaar nodig. Zoek elkaar actief op; maak kennis met elkaar; durf te communiceren en doe dit respectvol en behandel elkaar gelijkwaardig.

- Autochtonen dien zich bewust te zijn van hun vooroordelen; vaak ben je eerlijk maar word je eenvoudigweg niet geloofd.
- Overheid en organisaties dienen meer allochtonen aan te nemen ook op beleidsniveau en niet alleen uitvoerend.
- Belangrijk is het ontwikkelen van wederzijds vertrouwen. Er is over en weer gebrek aan vertrouwen en negatieve beeldvorming. We zijn allen deel van een ketting en elk kraaltje, elke schakel is onmisbaar.
- 'De jongens hebben geen speciale wensen of verwachtingen naar instellingen in Eindhoven met betrekking tot de organisatie van het toernooi. Ze hebben hun eigen netwerk en dat is voldoende om zelfstandig en ook zonder subsidie dit grote evenement te organiseren. Wel hebben ze behoefte aan een contactpersoon van de gemeente Eindhoven. Ze hebben nu de beleving dat de gemeente ver van hun af staat. Het is beter wanneer de gemeente meer betrokken is op initiatieven in de wijken in Eindhoven door een contactpersoon voor de wijk vanuit de gemeente. De jongens hebben de ervaring met Amsterdam, waar een vast contactpersoon van de gemeente deelneemt aan het overleg met de organisatie van wijkactiviteiten en medewerkers van het buurtcentrum. Meer samen optrekken tussen actieve burgers, gemeente en professionals is hun ervaring met de Amsterdamse organisatie van dat toernooi'.
- Als belangrijke boodschap aan OVAA (de opdrachtgever voor dit onderzoek naar actief burgerschap) geven dezelfde jongens heel nadrukkelijk aan dat we het voortaan hebben over Eindhovenaren. Wat meer concreet:
 - 5 Eindhovense initiatiefnemers hebben "Gestel Futsal Event"
 - 5 Gestelse wijkbewoners hebben "Gestel Futsal Event"
 - 5 jongens uit Gestel hebben.....
 - 5 voetballiefhebbers uit de wijk Gestel hebben.....
 - De oproep van de jongens is: verwijder alle termen als "allochtoon" en "autochtoon" uit de beleidsstukken en heb het gewoon over mensen, jongens, meisjes, mannen, vrouwen, vader, moeder, scholier, student, werknemer, etc, etc. En zet in plaats van allochtoon en autochtoon er niet steeds weer de culturele achtergrond voor. Zolang het in negatieve zin wel gebeurt voelen de jongens dat het voor het doorbreken van het negatieve imago rond Marokkanen in Nederland goed is om nu wel even hun Marokkaanse achtergrond bewust in te zetten.
- Verder zeggen deze jongens: 'Neem ons als jongeren serieus en behandel ons met respect en gelijkwaardig. Ben in het contact met ons duidelijk en vooral eerlijk, (*niet aan het lijntje houden met voorstellen op papier, beloven terug te bellen, voor ons en de beroepskracht dezelfde eisen stellen, etc.*). Ten slotte niet alleen maar praten, vooral meer doen.
- De overheid, de gemeente dient de waarde van het geloof te erkennen en niet meteen negatief te oordelen, zoals toen er subsidie gevraagd werd voor het interculturele Suikerfeest. Louter het feit dat de subsidie van de moskee kwam, was reden voor betrokken ambtenaar om het af te doen als religie en dus niet subsidiabel, terwijl het juist ging om het bij elkaar brengen mensen van verschillende afkomst.
- Gemeente-ambtenaren dienen flexibel te zijn wat betreft overleg tijden. Overdag vergaderen is voor vrijwilligers niet altijd mogelijk in verband met werk. Daarom vaak 's avonds overleg.
- Een (allochtone) vrijwilliger (maar ook professional in een andere context) vertelt dat voor haar een belangrijk uitgangspunt is dat ieder mens – allochtoon of autochtoon –

zich ergens bij betrokken voelt, ergens voor gemotiveerd is. Het is dan de kunst door vragen te stellen bij de motivatie, wensen en verlangens van de ander te komen. Daarbij ben je weliswaar professional maar je stelt je als medemens, volstrekt gelijkwaardig op. Mensen voelen zich dan erkend en gehoord en raken gemotiveerd ook iets te willen bijdragen.

- Bij de jongerenactiviteiten steeds streven naar verbreding van de diversiteit in de groep: meer jongeren van verschillende etnische achtergronden (waartoe overigens ook Nederlanders behoren).
- Voorkomen van het praten in termen van 'jullie' .
- Het is belangrijk om je eigen beelden te willen onderzoeken en deze beelden in openheid te willen uitwisselen met de ander. Daar waar nodig je beelden willen bijstellen op basis van die uitwisseling.
- Het zien te voorkomen van taalproblemen, voornamelijk bij de eerste generatie en zonodig een tolk inschakelen, via het Tolkencentrum. Deze heeft ook alle Berbertalen in het pakket. De vrijwilliger die dit aangaf, tolkt zelf al jaren Bahasa Indonesia.
- Bij allochtone jongeren vooral steeds benadrukken: dit is het land waarin je leeft. Hier moet je verder...Werk aan je toekomst.
- Houd rekening met de hier geldende eisen...normen, waarin je toch je eigen cultuur, hoe je dat zelf ziet, kunt behouden.
- Bij *life events* komt de cultuur van migranten vaak ineens om de hoek kijken: dat zijn de ingegeven codes, waar dan rekening mee gehouden kan worden.
- Werkers hoeven niet alle culturen te kennen...maar ze moeten wel naar voor de doelgroep belangrijke personen kunnen verwijzen en die deskundigheid ook gebruiken,waar nodig.
- Een allochtone vrijwilliger merkt op dat wat er nu gebeurt veel te veel opgehangen wordt aan: 'de Cultuur....'. Dit werkt verlamdend naar beide zijden, op gebieden van emancipatie en integratie. Anderzijds wordt vanuit de autochtonen kant te gemakkelijk gegeneraliseerd, wat ook verlamdend werkt.
- Een (allochtone) werker somt als aandachtspunten op:
 - in de communicatie het respect tonen
 - gelijkwaardigheid
 - wederzijds begrip voor culturele achtergrond
 - erkenning van ieders eigen werkelijkheid, dit vraagt om een getemporiseerde en gefaseerde benadering. In de praktijk blijkt namelijk dat de intermediairs sterk vasthouden aan eigen standpunten en werkwijze. Van elkaar leren kost tijd, vraagt om erkenning en ruimte te mogen leren.
- Belangrijk dat de etnische minderheden goed weten en leren wat hier de Nederlandse cultuur inhoudt.
- Allereerst van autochtone zijde betrokkenheid bij de multiculturele samenleving en een verder kijken dan je eigen groep en je leefwereld naar wat er in de samenleving verandert. Daarmee samenhangend een besef dat de participatie van ook etnische minderheden van groot belang is.
- Een werkelijke interesse in en betrokkenheid bij andere culturen. Voorbeeld: een hele dag naar het offerfeest geweest en daar veel gevraagd en geleerd.

- Persoonlijk contact is erg belangrijk: naar de mensen toegaan en niet (alleen) formeel de mensen per brief uitnodigen; dat laatste geeft nauwelijks respons.
- Mensen ook durven aanspreken op de eigen verantwoordelijkheid, bijvoorbeeld moskeebesturen, imams en de jongere generatie wat betreft de zorg voor de eerste generatie, hun ouders en andere ouderen. Een voorbeeld is dat tijdens een algemeen overleg met etnische minderheden over seniorenbeleid een aantal allochtone oudere deelnemers heel persoonlijke vragen had over het persoonsgebonden budget. Vraag is dan hoe het mogelijk is dat zoveel oudere etnische minderheden nog helemaal niet hiervan op de hoogte zijn en dat jongeren en sleutelpersonen zoals zelforganisaties, imams en moskeebesturen dit soort zaken niet al lang en veel eerder voor hun ouderen binnen de eigen gemeenschap opgepakt hebben.
- Bij heftige discussies die kunnen voorkomen tijdens vergadering of overleggen, vatten etnische minderheden discussie- of kritiepunten vaak persoonlijk op. Dit leidt tot blokkades in de communicatie. Het is dus van belang dat men inhoudelijk stevige discussies kan hebben zonder dat dit persoonlijk wordt opgepakt.
- Informele (allochtone) leiders opzoeken en aanspreken om de achterban te bereiken.
- Een (autochtone) jongerenwerker geeft aan dat het allerbelangrijkste is dat er een positieve benadering is. Trots is hierbij een belangrijke factor, het sterkst zichtbaar bij de Turkse jongeren.
- Goede afspraken maken met de jongeren over de Sport en Spel activiteit. Goed betekent dat er duidelijkheid is over inzet, verwachtingen, helderheid over tijdsafspraken, et cetera. In het begin dit goed bewaken door van nabij te volgen. Gaandeweg de groep jongeren meer en meer de verantwoordelijkheid geven en naar de achtergrond verdwijnen.
- Benutten van de informele leider in de groep (Surinaamse jongen) omdat deze jongen meer van de groep gedaan krijgt als de (autochtone) jongerenwerker. Inschatting van de werker is dat alle jongeren hem als de leider van de groep accepteren.
- De jongeren niet als *vrijwilliger* aanspreken maar als *begeleider*.
- Initiatief en ondersteuning vanuit de gemeente
- Vast aanspreekpunt voor de actieve burgers/vrijwilligers: iemand die je ook kunt inschakelen als er iets aan de hand is
- 'Een paar gekken die de kar trekken' en mensen die het leuk vinden
- Organisatietalent bij een aantal bewoners
- Kunnen samenwerken en verschillen accepteren
- Elkaar aanspreken en vrijlaten
- Signalen zien en er iets mee doen
- Voordoen werkt uitnodigend
- Langs de deuren gaan, individueel benaderen
- Mensen de vrijheid geven om mee te doen.

Hoofdstuk 4. Bevorderen van actief divers burgerschap: conclusies en aanbevelingen

Vooraf

Dit onderzoek is gestart om antwoord te krijgen op een drietal vragen:

1. Wat betekent actief burgerschap voor etnische minderheden en wat houdt het in?
2. Wat zijn de succesfactoren voor het actief burgerschap van etnische minderheden
3. Wat kunnen overheid, instellingen en professionals doen om het actief burgerschap van etnische minderheden te bevorderen.

Beginnend bij de eerste vraag blijkt uit het onderzoek zoals verwacht dat 'actief burgerschap' voor de burgers uit etnische minderheden niet een begrip is dat ze dagelijks bezigen. Dit is niet anders voor autochtonen. Men gebruikt deze woorden niet om aan te duiden waarom men zich inzet en waarvoor, maar uit de verhalen van de mensen zijn wel een aantal kenmerken en betekenissen van actief burgerschap te destilleren. Allereerst voelen de betrokkenen zich deel van de Nederlandse samenleving en willen ze zich inzetten voor zaken van algemeen belang.

Een Marokkaanse vader en vrijwilliger vertelt dat Marokkaanse jongeren tegen buitenstaanders zullen zeggen dat ze echt niet voor Nederland zijn, maar dat ze eigenlijk graag willen dat het goed gaat met Nederland. Het is toch hun land en dat van hun ouders en familie.

Dat inzetten gebeurt in de nabije leefomgeving, de straat, buurt of stad waar men woont, en voor een zaak waarmee men persoonlijk wat heeft: senioren, religie, sport, een prettige wijk, vrije tijdsbesteding, emancipatie van vrouwen en hulpverlening. In deze zaken onderscheiden etnische minderheden zich niet van autochtone medeburgers.

Waar zitten de verschillen dan wel in en wat vraagt in dat opzicht aandacht? Vragen die aanleiding waren voor dit onderzoek. Het antwoord hierop wordt opnieuw gegeven aan de hand van de vier kernaspecten van het leren van actief burgerschap: de **context** en de drie condities voor het leren van actief burgerschap: de **Vraag**, het **Vermogen** en de **Verbondenheid**. In de bespreking van deze kernaspecten komt tevens een antwoord op de vragen naar de succesfactoren en daarmee naar de aanbevelingen voor overheid, organisaties, professionals en de burgers zelf. Hierbij richten we ons alleen op zaken die specifiek zijn voor het actief burgerschap van burgers uit etnische minderheden. In het onderzoek (zie hoofdstuk 3) en elders (onder andere Mathijssen, Wildemeersch, Stroobants en Snick 2003; Steyaert, Bodd en Linders 2005 en Movisie 2007) zijn veel algemene behartigenswaardige zaken genoemd met betrekking tot actief burgerschap, vrijwilligerswerk en onderlinge interetnische samenwerking. Deze aanbevelingen die zeker ook gelden voor het bevorderen van actief burgerschap van burgers van niet-Nederlandse afkomst, laten we verder buiten beschouwing.

Verder nog een opmerking over de ordening van de aanbevelingen: het onderbrengen van de aanbevelingen bij de verschillende kopjes bleek lastig en discutabel te zijn. Sommige aanbevelingen horen op meerdere plekken thuis en van andere kun je je afvragen of ze wel daar thuishoren. Belangrijkste is dat de lezer alle aanbevelingen tot zich neemt en kijkt welke passend is binnen zijn of haar context.

4.1 De context: wat is de invloed van de sociale en maatschappelijke omgeving?

De context waarbinnen etnische minderheden tot actief burgerschap komen, kent een drietal *extra* ofwel *bijkomende* specifieke dimensies. Als eerste worden actieve burgers met een niet-Nederlandse afkomst zowel in de brede maatschappelijke context als in hun directe leefomgeving geconfronteerd met negatieve beeldvorming ('*criminele Marokkaanse jongeren*'), vooroordelen ('*heeft u die brief zelf geschreven?*'), discriminatie ('*Jij spreekt*

anders, jullie moeten terug naar je eigen land') en een eenzijdige reductie van hun identiteit tot alleen de etnische of religieuze afkomst (*'Ze zien niet dat je meer bent dan je etnische achtergrond: vrouw, opgeleid, je maatschappelijke functies et cetera.'*).

Een tweede belangrijke bijkomende contextuele dimensie is de migrantenpositie van de burgers uit etnische minderheden, wat betekent dat sommigen – veelal eerste generatie migranten – schipperen tussen herkomstland en aankomstland. Het kan betekenen zoals een burger het uitdrukte *'dat mensen met hun lichaam in Nederland zijn en met hun hoofd in hun herkomstland'* en *'daardoor (met betrekking tot actief burgerschap) 'nutteloos' zijn voor beide landen'*.

Een derde extra dimensie is de eigen sociaal-culturele en/of religieuze context waarin burgers van etnische minderheden zich bevinden. Vanwege de (vaak lastige) minderheidspositie in de samenleving, inbedding in de eigen etnische en religieuze gemeenschap en de internationale verbondenheid met het herkomstland⁴² en met geloofsgenoten over de hele wereld kan deze sociaal-culturele/religieuze context het burgerschap van met name niet-westerse en islamitische etnische minderheden sterk beïnvloeden.

Uiteraard ondervinden autochtone burgers eveneens een invloed vanuit de eigen nabije sociaal-culturele context en vanuit de bredere maatschappelijke context, maar zoals gezegd betreft het hier *bijkomende* aspecten voor met name burgers van niet-westerse en islamitische afkomst, die een indringende invloed hebben op de beleving en uitoefening van hun burgerschap.

De specifieke positionering van burgers van etnische minderheden kan zowel bevorderend als belemmerend werken op hun actief burgerschap. Bevorderend bijvoorbeeld als extra motivatie om als immigrant iets terug te willen doen voor de ontvangende samenleving of om zich in te zetten voor de eigen etnische gemeenschap zoals de (allochtone) senior die zich met name ook voor de allochtone ouderen wil inzetten. Belemmerend is het voorbeeld dat eigen traditionele opvattingen - mogelijk versterkt door de sociale controle van de eigen gemeenschap - vrouwen verhinderen om deel te nemen aan burgerschapsinitiatieven waar mannen bij betrokken zijn.

Wat zijn nu ten aanzien van deze context de aanbevelingen?

4.1.1 Aanbevelingen voor overheid en organisaties

- Spreek uitdrukkelijk het vertrouwen uit:
 - in de bereidheid tot integratie van het overgrote deel van de burgers van etnische minderheden, maar ook in de acceptatiebereidheid van autochtone burgers.
 - in de haalbaarheid van een gemeenschappelijke toekomst op het Nederlandse grondgebied. Gedeeld burgerschap van zowel autochtone als allochtone burgers is het uitgangspunt, zonder ontkenning van conflicten en tegenstellingen.

Het gaat om een authentieke heldere boodschap, niet om een zweverige invulling van burgerschap.

- Plaats gedeeld burgerschap in het hart van het integratiebeleid. Bepleit vurig en consequent de cohesie tussen autochtonen en etnische minderheden.

⁴² 'Steeds vaker wordt in immigratielanden de vraag gesteld hoeveel invloed het land van herkomst mag hebben op (ex-)landgenoten. ... Mohammed Ameer, onderminister voor Marokkanen in het buitenland, zegt in Aujourdhui Le Maroc dat de Marokkaanse gemeenschap in den vreemde de zeventiende regio van het land vormt. Voor Marokko is de band met (ex-)landgenoten alleen al om financiële redenen van groot belang'.(NRC 25-2-2008)

- Beklemtoon de noodzaak van een open en beheerst debat⁴³, in combinatie met het benadrukken van het wezenlijke belang van een vrijzinnige en openhartige gedachtewisseling en zonder verdoezeling van reële problemen⁴⁴.
- Versterk in elke vorm van communicatie de positieve beeldvorming van burgers uit etnische minderheden, niet door ze extra positief en specifiek te benaderen of te benoemen, maar door het presenteren van goede voorbeelden van actief burgerschap waarin als vanzelfsprekend ook burgers uit etnische minderheden vertegenwoordigd zijn. In dat verband is de suggestie interessant om sociale scouts op pad te sturen om in de gemeente beloftevolle, ontkiemende burgerinitiatieven in het vizier te krijgen.⁴⁵
- Denk en handel in beleid en bejegening *inclusief* wat betekent dat ook burgers uit etnische minderheden in de eerste plaats aangesproken worden op datgene wat gemeenschappelijk is binnen een bepaalde context. Dit voorkomt het reduceren van mensen tot alleen hun etnische of religieuze afkomst.
- Heel duidelijk hierover zijn de vijf jonge burgers uit het onderzoek die als belangrijke boodschap willen meegeven '... dat we het voortaan hebben over *Eindhovenaren*. Wat meer concreet:
 - 5 Eindhovense *initiatiefnemers* hebben "Gestel Futsal Event"
 - 5 Gestelse *wijkbewoners* hebben "Gestel Futsal Event"
 - 5 *jongens* uit Gestel hebben.....
 - 5 *voetballiefhebbers* uit de wijk Gestel hebben.....
 De oproep van de jongens is: verwijder alle termen als "allochtoon" en "autochtoon" uit de beleidsstukken en heb het gewoon over mensen, jongens, meisjes, mannen, vrouwen, vader, moeder, scholier, student, werknemer, et cetera, et cetera.'
- Versterk op alle mogelijke manieren voor nieuwkomers en burgers met een niet-Nederlandse achtergrond het gevoel dat ze geaccepteerd en gerespecteerd worden, dat ze welkom zijn en zich thuis mogen voelen.
- Interculturaliseer de eigen organisatie (missie, visie, cultuur, managementstijl, werkprocessen, diensten, professionaliteit, toegankelijkheid) en zorg voor een divers samengesteld personeelsbeleid in alle functielagen.
- Bestrijd actief discriminatie.
- Formuleer eisen en voorwaarden waaraan instellingen en personen moeten voldoen met het oog op de acceptatie van migranten door autochtone en reeds ingeburgerde migranten (antidiscriminatiebeleid, beleid van toegankelijkheid)⁴⁶. Omdat dit voor veel organisaties en personen nog een lastige zaak is, dient (onderlinge) ondersteuning op dit gebied (van Diversiteit) georganiseerd te worden.

4.1.2 Aanbevelingen voor professionals

- Denk, handel en spreek inclusief in je bejegening van burgers van welke afkomst. Zet het gemeenschappelijke voorop en focus niet op etnische en religieuze verschillen.

⁴³ Wat de toon van het debat betreft merken Van den Brink en De Ruijter ten aanzien van de sfeer in Rotterdam op 'Het debat verenigt zich dan tot de vraag wie de schuld van deze gespannen situatie is. Men praat wel veel óver elkaar maar nauwelijks mét elkaar. Overigens merken we op dat dit vooral nadelig is voor allochtone burgers. De autochtone onvrede klinkt inmiddels luid en duidelijk maar de toon is niet uitnodigend. Zij is bij tijd en wijle ronduit onbeschoft en dat kan - bij alle begrip voor de onderliggende grieven - toch niet de bedoeling zijn van burgerschap. Nogal wat migranten voelen zich geïntimideerd en gaan de openbare discussie uit de weg. Wat dat betreft is het goed dat de stedelijke overheid afstand neemt van al te simpele redeneringen.' (2003: 21)

⁴⁴ Deze eerste drie aanbevelingen zijn ontleend aan Het integratiebeleid na het parlementair onderzoek Forum, Utrecht, 2 april 2004 (<http://www.forum.nl/pdf/integratiebeleid.pdf> : 25-2-2008)

⁴⁵ Uytterlinde M. e.a. (2007: 52)

⁴⁶ Ontleend aan Het integratiebeleid na het parlementair onderzoek Forum, Utrecht, 2 april 2004 (<http://www.forum.nl/pdf/integratiebeleid.pdf> : 25-2-2008)

- Aarzel niet om burgers indien nodig, aan te spreken op zaken die belemmerend werken voor de identificatie met wat 'Nederlands' is en voor de participatie aan de Nederlandse samenleving. Val niet stil wanneer de ander zich beroept op cultuur of religie maar treedt in aandachtige dialoog wat betekent dat je je oordeel opschort, dat je uitgaat van een positieve inzet van de ander, doorvraagt op de persoonlijke betekenisgeving, onderzoekt wat achterliggende redenen, waarden, behoeften of emoties zijn en zodoende erkennend ruimte creëert voor zienswijzen en keuzen gericht op identificatie en participatie.
- Aarzel niet om mensen aan te spreken op discriminerend gedrag of bevooroordeeld handelen. Treed ook met deze personen in dialoog op de wijze zoals hiervoor is genoemd.

4.1.3 Aanbevelingen voor burgers

- Voel je betrokken bij de multiculturele samenleving en zoek actief contact met burgers als zij geen deel uitmaken van je directe leef- en werkomgeving.

Een vrijwilliger die zich inzet om de participatie van burgers uit etnische minderheden te vergroten vertelde dat zij een hele dag naar het offerfeest is geweest en daar veel gevraagd en geleerd heeft.

- Geef nieuwkomers en medeburgers van niet-Nederlandse afkomst het gevoel dat ze welkom zijn en gerespecteerd worden.
- Probeer je in Nederland thuis te voelen zonder dat je de band met je herkomstland hoeft te verliezen. Je leven is hier in Nederland; voel je betrokken bij de samenleving in je straat, buurt of stad.
- Sta stil bij en ga in discussie over zaken die vanuit de eigen sociaal-culturele achtergrond en binnen de eigen etnische en religieuze gemeenschap belemmerend werken voor de participatie aan de Nederlandse samenleving en voor de identificatie en loyaliteit met wat 'Nederlands' is.
- Ben je bewust van je vooroordelen en van de beeldvorming in de samenleving. Die vooroordelen en beeldvorming heeft iedereen, maar hoed je ervoor dat ze geen belemmering vormen om in contact te treden met elkaar. Probeer ze los te laten en de ander onbevangen tegemoet te treden.
- Denk en praat niet in termen van 'jullie' en 'wij' of van 'wij' en 'zij'. Focus niet op de verschillen vanwege afkomst of religie, maar zie in de eerste plaats wat je met elkaar gemeenschappelijk hebt: in ieder geval als mens en verder als burens, senioren, jongeren, medewijkbewoners, ouders, voetballiefhebbers, Eindhovenaren of inwoners van welke stad dan ook, et cetera.
- Maak van daaruit contact met elkaar. Zoek elkaar op, ga in gesprek en praat met elkaar over zaken die je bezighouden.

4.2. De Vraag: wat motiveert burgers?

Wat betreft de motivatie van actieve burgers uit etnische minderheden valt op dat de aanleiding om actief te worden veelal verband houdt met hun etnische achtergrond of migrantenpositie. Veel van de mensen die in het onderzoek gesproken zijn, willen zich inzetten voor andere migranten in dezelfde positie (belangenbehartiging senioren), werken aan een positieve beeldvorming (Marokkaanse jongeren die een voetbaltoernooi organiseren en zich nadrukkelijk als Marokkaanse presenteren om de negatieve beeldvorming te keren), bruggen slaan in de samenleving tussen mensen van verschillende

culturele en religieuze achtergrond (een moskeebestuurder), bemiddelen tussen allochtone cliënten en de hulpverlening (vrijwilligers in het projekt maatjes in de ambulante jeugdzorg) en werken aan de emancipatie van vrouwen.

Opmerkelijk is dat deze burgers hun inzet niet willen beperken tot alleen mensen van de eigen groep maar voor iedereen en dat ze dat samen willen doen met autochtone Nederlanders.

4.2.1 Aanbevelingen voor overheid en organisaties

- Vertrek niet vanuit een maatschappelijke norm dat de allochtone burger *moet* participeren (voelt als *moet* zich aanpassen). Vraag de burgers zelf wat ze nodig hebben en hoe dit aan te pakken.
- Erken dat religie voor veel burgers een belangrijke waarde heeft in hun leven en een motivatie en aanknopingspunt is voor actief burgerschap.

Een moskeebestuurder: 'De overheid, de gemeente dient de waarde van het geloof te erkennen en niet meteen negatief te oordelen, zoals toen er subsidie gevraagd werd voor het interculturele Suikerfeest. Louter het feit dat de subsidie van de moskee kwam, was reden voor betrokken ambtenaar om het af te doen als religie en dus niet subsidiabel, terwijl het juist ging om het bij elkaar brengen mensen van verschillende afkomst.'

- Ontwikkel beleid dat verbreding van diversiteit bevordert wat betreft samenstelling en doelgroep van burgerschapsinitiatieven. Verlies daarbij niet uit het oog dat groepsidentiteiten belangrijk kunnen blijven voor burgers die in een maatschappelijke en etnische minderheidspositie verkeren. En dat in dit verband 'emancipatie in eigen kring' en 'integratie met behoud van eigen identiteit' voor veel burgers noodzakelijke fasen kunnen blijven in processen van emancipatie. Niettemin dient diversiteit het perspectief te zijn en kan deze diversiteit in burgerschapsinitiatieven bereikt worden door directe ondersteuning van burgers, door beleid dat gericht is op de dagelijkse problemen die mensen meemaken en door laagdrempelige participatiemogelijkheden (bijvoorbeeld een schoonmaakactie in de buurt). Zo kan van onderop een echte diverse samenstelling van betrokken burgers bereikt worden⁴⁷.

4.2.2 Aanbevelingen voor professionals

- Verken en onderzoek de vragen, noden, behoeften en oplossingen van burgers in directe dialoog met hen en ondersteun hen ze te vertalen in collectieve, gemeenschappelijke thema's voorbij de grenzen van cultuur, religie en afkomst.

Uit een verslag: De actieve diverse groep bewoners geeft aan dit te doen omdat ze de saamhorigheid in de buurt belangrijk vinden: het verbeteren van contact en het elkaar aanspreken. Er zijn nog maar weinig conflicten meer. Verder geeft de groep als motivatie aan: het samen met anderen dingen doen. De schoonmaakactie bijvoorbeeld (die ze net voorafgaand aan het interview hebben uitgevoerd) wordt door de bewoners als heel positief ervaren. Het is nu al aanzienlijk minder werk dan in de eerste keer (met name in de steegjes) en de ervaring heeft geleerd dat de straat na een schoonmaak actie langer schoon blijft. Een schoonmaakactie maakt je bewust van het belang van een schone straat en verlegt je gebied: van 'mijn tuin' naar 'onze straat'. De activiteiten in de straat geven de bewoners een 'wij-gevoel'. Zo werden er tijdens het interview ook lachend rivaliserende grapjes gemaakt als: wij zijn de beste straat.

4.2.3 Aanbevelingen voor burgers

- Zie de gemeenschappelijke behoeften en belangen die je hebt met anderen als burgers, bewoners, ouders van kinderen, jongeren, sportliefhebbers, senioren, vrouwen, gelovigen, ...

⁴⁷ Veldboer L. J.W. Duyvendak en C. Bouw (2007:98)

- Voel je betrokken bij de multiculturele samenleving die Nederland is en verbind je met ook de belangen, behoeften en vragen van medeburgers voorbij cultuur, religie en herkomst.
- Beperk het goed willen doen en het goed willen zijn niet alleen tot mensen uit de eigen geloofskring of geloofsgemeenschap. Ieder geloof roept op tot dezelfde fundamentele waarden en om deze uit te dragen naar iedere medemens ook degenen die buiten de eigen geloofsgemeenschap staan.

Een moskeebestuurder: 'De islam biedt goede aanknopingspunten om actief burger te worden, want een goede moslim is hij of zij die het meest nuttig is voor zijn medemens. Daarbij mag geen onderscheid gemaakt worden tussen een moslim en andere gelovigen. Een moslim dient de medemens hulp te bieden ongeacht afkomst en religie. Een opdracht is ook blijdschap te verspreiden bij de medemens. Je kunt dit op vele manieren doen en je hoeft, je mag zelfs niet je daarbij beperken tot alleen je eigen religieuze gemeenschap.'⁴⁸

4.3 Het vermogen: wat moet een burger kunnen?

Een persoonlijke vraag of een maatschappelijke uitdaging leidt niet vanzelf tot actie. Om tot actie te komen, moet een persoon beschikken over de nodige vermogens en het zelfvertrouwen een competente *actor* te zijn, die in staat is om zijn of haar omgeving te beïnvloeden. 'Vermogen' is de conditie van effectief te zijn in het tegemoetkomen aan een bepaalde vraag. Het slaat ook op de vaardigheden, kennis, capaciteiten, strategieën en ervaringen die nodig zijn om effectief een verschil te maken in de gegeven situatie⁴⁹.

De geschetste maatschappelijke context waarbinnen burgers van niet-Nederlandse afkomst tot actief burgerschap moeten zien te komen (zie 4.1), is geen gemakkelijke en de risico's zijn de ontwikkeling van een zelfbeeld van slachtofferschap en het zich terugtrekken in eigen etnische of geloofskring.

Een fundamentele voorwaarde om te kunnen komen van slachtofferschap tot *actorschap* (=actief burgerschap) is een veilige sociale omgeving van acceptatie, respect en gelijkwaardigheid. Daarnaast dienen burgers over de eerder in 2.10.2 genoemde alter- en egocompetenties te beschikken om het actief burgerschap op te pakken *samen* met medeburgers van verschillende afkomst.

De aanbevelingen die uit het onderzoek naar voren komen om het vermogen tot actief burgerschap te vergroten, zijn de volgende:

4.3.1 Aanbevelingen voor overheid en organisaties

- Neem in de inburgeringscursus ook als eindterm op de competentie van *representatie*: de competentie om jezelf of je groep ten opzichte van anderen te presenteren en in te schatten wat in verschillende situaties wel en niet relevant is om naar voren te brengen, niet aan de orde komt. Deze competentie is zoals gezegd voor nieuwkomers zo belangrijk omdat het de beleving en de erkenning betreft van de eigen - ook etnische en religieuze - identiteit en van het toebehoren tot een groep. Het gaat om het vermogen uiting te kunnen geven aan wie je bent, met welke groep(en) je verbonden voelt en hierin erkenning te krijgen.
- Ontwikkel beleid dat ook autochtone burgers toerust om met etnische en religieuze verscheidenheid om te gaan. De gemeente kan opdracht geven tot het beschrijven, ordenen en toegankelijk maken van de ervaringen die instellingen en professionals in de omgang met allochtone burgers hebben opgedaan. Om deze kennis up to date te houden is een herhaling na vier jaar wenselijk. Er bestaat in Eindhoven veel ervaring met betrekking tot het bereiken en aanspreken van burgers uit etnische minderheden. Maar deze kennis is versnipperd, niet gedeeld en daarmee niet toegankelijk⁵⁰.

⁴⁸ Zie ook het interview met Farish Noor: http://www.nmo.nl/67-Wie_is___Farish_Noor.html?aflevering=2656#

⁴⁹ Mathijssen, C., Wildemeersch, D., Stroobants, V., Snick, A. (2003: 87).

⁵⁰ Van den Brink en De Ruijter (2003: 26)

- Ondersteun en faciliteer de empowerment van burgers van etnische minderheden. Heel concreet is de aanbeveling in dit verband om een aantal verkenners aan te stellen met als taak contacten te leggen met personen of organisaties die op het gebied van gemengd actief burgerschap initiatieven ontwikkelen en om in kaart te brengen op welke punten deze personen en organisaties extra begeleiding wenselijk is⁵¹.
- Neem als beleidsuitgangspunt op dat burgers niet tot de vorming van één soort burgerschapsengagement kunnen worden opgeroepen. Meerdere wegen en eigen keuzes maken deel uit van deze liberale invulling. Niet alle burgers kunnen worden gekneed naar het gangbare competentiemodel: mondig, assertief, verbaal, cognitief en sterk individualistisch gericht. Een deel van de burgers (vaak lager opgeleid, wonend in achterstandswijken), onder wie een groot deel van de etnische minderheden, moet via andere vormen worden aangesproken: veel informeler, collectiever (op wijk- en buurniveau, via de eigen organisaties en infrastructuur) en meer gericht op de vorming van laagdrempelige buurtverbanden. Voor de verschillende categorieën burgers zijn er dus verschillende vormen van competenties en methoden van competentieverwerving nodig. Anders gezegd: de opbouw van 'sociaal kapitaal' om te kunnen deelnemen aan de samenleving is persoons- en contextgebonden.⁵²
- Ontwikkel binnen de eigen organisatie voor alle functies de interculturele competentie om met verscheidenheid te kunnen omgaan en om deze te benutten.
- Neem de burgers in al hun diversiteit als vertrekpunt en stem daarop methoden van werken en diensten af (co-creatie). Voorkom een eenzijdige, monoculturele aanpak die ongewild burgers uitsluit. Wees flexibel en creatief.

4.3.2 Aanbevelingen voor professionals

- Denk en handel inclusief (zie hier voor 4.1.2)
- Reflecteer op de vanzelfsprekendheden in de eigen manier van werken en stel deze laatste zo nodig bij in afstemming op de verscheidenheid van de doelgroep.
- Ontwikkel de eigen interculturele competentie met als belangrijkste attitude en vaardigheden: presentiebenadering⁵³, interculturele dialoogvoering⁵⁴, coaching en empowerment. Uitgangspunt hierbij is niet zozeer de kennis van de culturele en religieuze achtergronden van alle etnische minderheidsgroepen (ondoenlijk), maar het vermogen om een gevoel van veiligheid, acceptatie en waardering te creëren, in dialoog te treden met de ander, met waardenconflicten te kunnen omgaan, verschillen te benutten, talenten boven te halen, te motiveren, te activeren en verbindend te werken.

Een beroepskracht: 'Je moet in de gaten hebben hoe mensen leven; aanwezig zijn bij activiteiten; de relatie is de kern. Geen houding van 'Wij doen het wel'. Ze neemt als insteek: aanwezig zijn, vanuit de relatie de behoefte van de bewoners peilen en de bewoners zoveel mogelijk zelf laten doen. Aanbieden van mogelijkheden wanneer zij het als bewoners eens zijn. Hoe je binnenkomt in de wijk/straat is erg belangrijk: aandacht, luisteren, enthousiasmeren, samen zoeken, angst wegnemen. Gevoeligheid voor de ander, de ander in beweging krijgen, mensen met elkaar verbinden, netwerken opzetten. Aansluiten bij wie je voor je hebt. Verantwoordelijkheid bij de ander laten en tegelijkertijd niet overbelasten, want dan haken ze af.'

⁵¹ Van den Brink en De Ruijter (2003: 26)

⁵² Ontleend aan Het integratiebeleid na het parlementair onderzoek Forum, Utrecht, 2 april 2004 (<http://www.forum.nl/pdf/integratiebeleid.pdf> : 25-2-2008)

⁵³ Baart A. (2002)

⁵⁴ Hoffman E. (2002)

4.3.3 Aanbevelingen voor burgers

- Denk en handel inclusief: zoals een bewoner zegt: *'het kijken vanuit een 'wij' bril, bijvoorbeeld wij buurtbewoners'*.
- Wees trots op wie je bent en wat je hebt aan kwaliteiten.

Een vrijwilliger: *'Als migrant is het belangrijk je bewust te zijn van je kern, van je eigen etnische identiteit en daar trots op te zijn. Als je je goed voelt in en met jezelf dan kun je ook gemakkelijker omgaan met de vooroordelen en negatieve beeldvorming die je steeds weer tegen kunt komen in het dagelijks leven.'*

- Wees niet bang voor culturele verschillen of misverstanden in de omgang met de ander; die kun je met wie dan ook hebben. Houd wel een paar dingen voor ogen:
 - Behoud je spontaniteit en onbevangenheid
 - Wat telt is je betrokkenheid, openheid en aandacht voor de ander: dat zien, horen en voelen mensen.
 - Wees voorbereid op verschillen en interpreteer die niet meteen negatief: ga uit van een positieve inzet van de ander.
 - Werk met de effecten van je communicatie, niet met je (goede) bedoelingen. De reactie van ander is namelijk de betekenis van jouw communicatie.
 - Maak zaken bespreekbaar.
- Vooral autochtone burgers: houd rekening met de machtspositie van het kunnen spreken in de eigen en dominante Nederlandse taal. Sta erbij stil dat het Nederlands voor medeburgers een vreemde taal kan zijn. Houd daar rekening mee.
- Erken het belang van de eigen taal voor mensen en geef hiertoe de gelegenheid wanneer het nodig is (bijvoorbeeld vanwege onvoldoende Nederlandse taalbeheersing of het beter kunnen vertellen, uitleggen in de eigen taal). Ervaar het praten in de eigen taal niet meteen als uitsluiting. Heb vertrouwen (geen achterdocht), blijf in contact en vraag – voor zover dat al niet vanzelf gebeurt – naar wat er besproken is.
- Tracht zoveel mogelijk een gemeenschappelijke taal te spreken. Zorg dat mensen zich niet buitengesloten voelen als je in de eigen taal zaken moet/wilt bespreken. Leg uit waarom je in de eigen taal praat en wat je gaat bespreken of wat er besproken is.
- Wees alert op vanzelfsprekendheden in manieren van doen die ongewild medeburgers kunnen uitsluiten. Zo kan vergaderen of overleggen op verschillende manieren: wees flexibel en creatief en maak een onderscheid tussen middel en doel; het laatste kan op verschillende manieren worden bereikt.

Een (allochtone) vrijwilliger, actief in een andere activiteit, merkt op dat het meedoen aan de vergaderingen voor de allochtone leden geen probleem hoeft te zijn omdat de vergaderingen waar hij aan deelneemt erg non-conformistisch zijn. *'Gezellig, maar wel met uiteindelijk duidelijke afspraken'*.

4.4. Verbondenheid: met wie voelt de burger zich verbonden?

Verbondenheid is het gevoel verbonden te zijn met andere mensen, gezinnen en families, het ingebed zijn in een bredere gemeenschap, in tradities, ideeën, bewegingen, organisaties en visies. Deze laatste conditie voor het leren van actief burgerschap is heel cruciaal voor de migranten want het zich verbonden voelen, raakt ook aan het vraagstuk van identiteit: hoe ze zich zichzelf zien, wie ze willen zijn, hoe anderen hen zien en wie ze mogen zijn. Daarover is in de aanbevelingen hiervoor al veel gezegd. Hieronder de belangrijkste zaken die genoemd zijn en enkele aanvullingen:

4.4.1 Aanbeveling voor overheden en organisaties

- 'Erken het positieve feit dat allochtone burgers zich in eigen sociale, culturele en religieuze organisaties organiseren als uiting van burgerschap. Het feit dat etnische minderheden zich organiseren en participeren in zelforganisaties kan een positief effect op hun burgerschapsvorming hebben. Zij ontwikkelen sociaal kapitaal, versterken hun zelfbewustzijn en het vertrouwen in de omringende samenleving stijgt. Ook kunnen de zelforganisaties en moskeeverenigingen een belangrijke rol vervullen bij het bevorderen van de integratie, indien zij - beantwoordend aan eisen van vrijwilligheid, openheid en verantwoording - door de overheid en maatschappelijke instellingen als partners worden gezien bij de verdere uitbouw van de multiculturele samenleving.⁵⁵
- Houd bij het begeleiden van zelforganisaties, eigen verenigingen de balans tussen *bonding* en *bridging* in het oog houden. Moest men echter prioriteiten vaststellen, dan dient men zich vooral te richten op initiatieven die bijdragen aan het proces van *bridging*: samenwerking met anderen.⁵⁶

4.4.2 Voor burgers en professionals:

- Het denken en spreken in termen van 'wij' en 'ons' (inclusief) en daarmee het doorbreken van het denken en spreken in 'wij' en 'zij' of 'wij' en 'jullie'.
- Zichzelf bewust zijn van de meerdere deelidentiteiten die men heeft ofwel van de meerdere sociale verbanden (dan alleen de religieuze of de etnische - die ook de Hollandse kan zijn) waar men deel vanuit maakt, zoals de straat, de buurt, ouders van kinderen, jongeren, gelovigen en senioren. Zodoende kan men zich openen voor en zich verbinden met anderen om samen te werken aan de gemeenschappelijke behoeften, belangen en noden die men dan met elkaar deelt.
- Het gemeenschappelijke voor ogen houden en benoemen. Mensen daar zo nodig ook op aanspreken (bijvoorbeeld als burger, mede-huurder, buurman of -vrouw, bewoner, ouder, leeftijdgenoot et cetera) wanneer de ander zelf bijvoorbeeld enkel zijn of haar religieuze of etnische (die nogmaals ook de 'Hollandse' kan zijn!) voorop zet.
- Vaak gebeurt dat laatste omdat mensen zichzelf nog niet veilig genoeg voelen en daarom steun zoeken bij de eigen etnische of religieuze groep; vandaar dat acceptatie, respect en gelijkwaardigheid in het contact basaal zijn om elkaar te vertrouwen en om zich te kunnen verbinden met anderen.

De buurt of de leefwereld van mensen zijn veelbelovende vertrekpunten. Door gebruik te maken van wat mensen gemeenschappelijk hebben (zoals de lokale radio, een lokaal museum, straatfeesten, ...) kan hun verbondenheid versterkt en verbreed worden. Activiteiten in de buurt kunnen mensen het gevoel geven dat ze ergens thuishoren. Door herhaalde contacten met elkaar, kan er vertrouwen groeien: vertrouwen dat ze samen iets kunnen bereiken, vertrouwen dat onderlinge afspraken worden nagekomen. Dit sociaal kapitaal is nodig om engagementen te laten groeien. Buurtactiviteiten hebben een direct en relationeel aspect,

⁵⁵ <http://www.forum.nl/pdf/integratiebeleid.pdf> (27-02-08: 28)

⁵⁶ Van den Brink en De Ruijter (2003: 32)

waarin zorg en vertrouwen zijn vervat. Verbondenheid kan tot stand komen door het samen beleven van positieve ervaringen. Door ervaringen van actor-zijn en solidariteit, leren mensen hun slachtofferrol achter zich laten en vaardigheden en ervaring opbouwen. Dit kan hen het nodige zelfvertrouwen geven om durven open te staan voor nieuwe en vreemde mensen en ideeën, zoals bijvoorbeeld migranten en 'Hollanders'.⁵⁷

- Neem de unieke persoon als vertrekpunt voor de bejegening en niet de representant van een etnische of religieuze groep; 'Het zijn niet culturen die elkaar ontmoeten maar mensen'.

'In het begin waren er meer 'kampen' wij – zij.(niet alleen allochtoon – autochtoon, maar ook oud- jong, 'oude wijkbewoners en nieuwe. Door meer acties is er ook meer contact. De (autochtone) opbouwwerker die dit zegt, is daar zelf ook duidelijk mee om gegaan.. Bij opmerkingen als 'zij zeggen...' altijd als reactie geven : 'wie zegt dat' en concreet laten benoemen. 'We hebben 'de Turken' gevraagd'. 'Wie dan?' Naarmate er meer contact is, is er minder wij – zij denken. Contact maakt mensen toleranter.'

- Erken de meervoudige identiteit en daarmee ook meervoudige loyaliteit van mensen – en daarmee ook van migranten -, waarbij de ene loyaliteit de andere niet in de weg hoeft te staan.

⁵⁷ Bewerking van Mathijssen, C., D. Wildemeersch, V. Stroobants, A. Snick (2003). Activeren tot actief burgerschap: De casus van buurt- en nabijheidsdiensten. In: *Vaktijdschrift Vorming*, 18 (2), pagina 81

Literatuur

- Baart A. (2002), *Een theorie van presentie*. Den Bosch: Actioma.
- Brink van den G. en D. de Ruijter (2003), *Marginaal of modern? Bestuurlijk advies inzake burgerschap onder migranten in Rotterdam*. Rotterdam: College van B&W
- Denters S.A.H. en M.J. van Heffen-Oude-Vrielink (2004), *Achtergrondstudie Stedelijk Burgerschap*. Universiteit Twente
- Engbersen, G. & R. Gabriëls (red.) (1995), *Sferen van integratie*. Amsterdam: Uitgeverij Boom
- Fermin A. (1999). *Inburgeringsbeleid en burgerschap*. In Migrantenstudies nummer 2. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum
- Fermin, A. (november 2000), *Burgerschap en Integratiebeleid*. Universiteit Utrecht, Faculteit Sociale Wetenschappen (in opdracht van BIZA)
- Forum(website) *Een filosofische kijk op burgerschap*. Het begrip burgerschap en de relatie met het integratiebeleid. Utrecht: Forum
- Galesloot H. (2001), *Vraag 't ze persoonlijk*. Amsterdam: Aedes en Instituut voor Publiek en Politiek
- Gemeente Eindhoven (2005), *Stadsvisie 2010, stedelijk ontwikkelingsplan 2005-2009*
- Gemeente Eindhoven (2006). DMO, Sector Welzijn (april 2005: 35), *Beter samen, samen Beter*. De toekomst van Kleurrijk Eindhoven.
- Gemeente Eindhoven (2007), *Programma Diversiteit, "Beter samen, samen beter", Plan van Aanpak en Uitvoeringsprogramma 2007-2009*.
- Gemeente Eindhoven, Afdeling Beleidsinformatie en Onderzoek (2008), *Eindhovenaren van her en der Eindhovense integratiemonitor, deel 1..*
- Gemeente Rotterdam (2003), *Kadernotitie. Sociale integratie in de moderne Rotterdamse samenleving*. Rotterdam
- Gunsteren, H.R. van (1992), *Eigentijds burgerschap*, Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. Den Haag: SDU.
- Gunsteren, H.R. van (1998), *A theory of citizenship*. Organizing plurality in contemporary democracies. Oxford: Boulder Colorado
- Hoffman E. (2002), *Interculturele gespreksvoering*. Theorie en Praktijk van het TOPOI-model. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum
- Hurenkamp, M., E. Tonkens en J.W. Duyvendak (2006). *Wat burgers bezielt*. Den Haag: NICIS
- Klaver J. (2005), *Etnische minderheden en vrijwilligerswerk*. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek
- Linders L. (2006), *Op je handen zitten en ze uit de mouwen steken*. Eindhoven: Fontys Hogeschool Sociale Studies
- Mathijssen C., D. Wildemeersch, V. Stroobants en A. Snick (2003), *Activeren tot actief burgerschap*. Vorming nr. 2 april
- Ministerie van Justitie (2004), *Miljoenennota 2004, VI Justitie, 3-6 Asiel, migratie en integratie, beleidsartikel 6.4 Integratie minderheden*. De Haag: Ministerie van Justitie
- Ministerie van VROM/WWI (2007). *Integratienota 2007- 2011 ZORG DAT JE ERBIJ HOORT!*(2007). Den Haag: Ministerie van VROM/WWI
- NRC (15-2-2008). *Het gevaar van assimilatie*.

Overdijk-Francis J.E. (2007), *VNG-visie integratie 2007 – 2017*. Den Haag: VNG

Penninx, R., H.J. Munstermann en H. Entzinger (red.) (1998), *Etnische minderheden en de multiculturele samenleving, hoofdstuk 2: 'Van natiestaat naar multiculturele samenleving'*.

Wolters Noordhoff, Groningen

Penninx, R. en B. Slijper (1999), *Voor elkaar: integratie, vrijwilligerswerk en organisaties van migranten: hoofdstuk 2: 'Visies op burgerschap in een multiculturele samenleving'*.

IMES in opdracht van ministerie van VWS, directie sociaal beleid

Prins, B. en S. Saharso (1999), *Migrantenstudies*, jaargang 15, nummer 2, 61-147

Putnam R.D. (2001), *Het verdwijnen van 'sociaal kapitaal'*. *Ethische perspectieven* 11 1-2, 15-28

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2000), *Aansprekend Burgerschap*. De relatie tussen de organisatie van het publieke domein en de verantwoordelijkheid van burgers. Den Haag: SDU

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2000), *Niet langer met de ruggen naar elkaar*. Een advies over verbinden. Den Haag: SDU

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2003), *Inburgering: educatieve opdracht door nieuwkomer, overheid en samenleving*. Advies van de RMO, uitgebracht aan de Adviescommissie voor Vreemdelingenzaken Werkdocument 1. Den Haag: SDU

Raad voor Openbaar Bestuur (2001), *Etniciteit, binding en burgerschap*. Advies aan de Minister van Grote Steden- en Integratiebeleid. Den Haag: SDU

Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2005), *Eenheid, verscheidenheid en binding*. Den Haag: SDU

SCP (2002), *Zekere banden*. Den Haag: SCP

SCP (2005), *Vrijwilligersorganisaties onderzocht*. Over het tekort aan vrijwilligers en de wijze van werving en ondersteuning. Den Haag: SCP

Soenen R. (2001), *Diversiteit in verbondenheid*. Task Force Leven in de stad: sociale cohesie en etnische diversiteit. Universiteit Gent

Steyaert J., J. Bodd en L. Linders (2005), *Actief Burgerschap*. Het betere trek- en duwwerk rondom publieke dienstverlening. Eindhoven: Fontys Hogescholen

University of Surrey (2003), *Lifelong Learning, Governance & Active Citizenship in Europe*. Guildford: University of Surrey

Uyterlinde M., K. Neefjes, R. Engbersen (2007). *Welzijn versterkt burgerschap*. Utrecht: Movisie

Van den Brink G. en D. de Ruijter (2003), *Marginaal of modern? – Bestuurlijk advies inzake burgerschap onder migranten in Rotterdam*. Kenniscentrum Grote Steden.

Van den Hoek K., M. Moens en T. Schepers (2003), *Mythes en Mores. Intercultureel samenleven en de betekenis van bewonersinitiatieven*. Amsterdam: Stichting De Wijk

Van der Laan G. (2002). *Vraagsturing, professionaliteit en burgerschap*. In *Sociale Interventie 2002 – 2*: 44-52

Van der Laan G. (2000), *Opbouwwerk: markt en professionele principes*. In *Markant 2001 – 1* (<http://www.som.net/markant/2000/1/4.htm> (24-2-03))

Verweel P., Jansen J. en Roques C. (2005), *Kleurrijke zuilen. Over de ontwikkeling van sociaal kapitaal door etnische minderheden in eigen en gemengde sportverenigingen*. In *Vrijtijdstudies* nummer 4.

WRR (2001), *Nederland als immigratiesamenleving*. Den Haag: SDU

WRR (2007), *Identificatie met Nederland*. Amsterdam: Amsterdam/Den Haag: Amsterdam University Press

Bijlage 1 De onderzoeksvragen

1 De vragen voor de vrijwilligers

1.1 Motivatie en aanleiding

1. Voor welke zaak zet jij je in?
2. Hoe kijk je naar deze zaak; wat is daarin voor jou belangrijk?
 - Wat motiveert jou om je voor deze zaak in te zetten?
3. Wat motiveert je om je samen met autochtonen/etnische minderheden voor deze zaak in te zetten (en niet alleen met mensen van je eigen etnische groep)?
4. Wat heeft je doen besluiten je voor deze zaak in te zetten?

1.2 Competenties

1. Wat moet je goed kunnen en goed weten om je voor deze zaak te kunnen inzetten?
 - Over welke kennis en vaardigheden beschik je?
2. Wat vind je anders in het samenwerken met autochtonen/etnische minderheden?
 - Waarmee moet je rekening houden?
 - Wat moet je kunnen en weten?

1.3 Etnische identiteit en maatschappelijke discours

1. (Voor de allochtone actieve burgers) Word je of voel je je, wel eens aangesproken op je allochtoon-zijn of op je etnische afkomst?
 - Heb je voorbeelden?
 - Hoe ga je daarmee om?
2. Wat voor invloed hebben de maatschappelijke discussie, kritieke gebeurtenissen en de beeldvorming met betrekking tot etnische minderheden, integratie en andere thema's van de multiculturele samenleving op jou en op de samenwerking met je allochtone/autochtone collega's?
 - Hoe ga je daarmee om?

1.4 Interculturele samenwerking

1. Wat vind je de meerwaarde van het gemengd (allochtoon/autochtoon) samenwerken?
2. Op welke wijze helpen autochtone/autochtone medeburgers je, om je *gezamenlijk* te kunnen inzetten voor deze zaak?
3. Welke knelpunten heb je ervaren in de samenwerking met je autochtone/allochtone medeburgers?
4. Waaraan heb je in het begin moeten wennen?

1.5 Burgerschap, verbondenheid en loyaliteit

1. Zegt het begrip burgerschap jou iets?
 - Wat stel je je daarbij voor?
2. (voor etnische minderheden) Wil je iets vertellen over je loyaliteit, je verbondenheid met Nederland en internationaal?
 - Wat zou je antwoorden op de vraag: Wat voel je (Nederlander?, je etnische identiteit?, iets anders....?)
 - Met wie voel jij je verbonden? Welke groep(en)?
 - Met wie identificeer je?
 - Hoe is je betrokkenheid bij algemene maatschappelijke kwesties die in Nederland spelen zoals gezondheid, veiligheid, milieu, onderwijs en welzijn?
3. (voor autochtonen) Wil je iets vertellen over je loyaliteit, je verbondenheid met de multiculturele samenleving die Nederland is?
 - Hoe is je betrokkenheid bij de actuele kwesties die in dit verband spelen zoals integratie, de islam, dubbele nationaliteiten en loyaliteiten?
4. Wat vind jij van vrijwilligerswerk?

1.6 Professionele en beleidsmatige ondersteuning

1. Hoe kan het actief burgerschap van allochtone burgers het beste bevorderd worden?
 - Wat hebben deze burgers nodig?
 - Wat zou er (meer) moeten gebeuren?
 - Wat zijn belangrijke voorwaarden?
2. Hoe kan de *samenwerking* tussen allochtone en autochtone actieve burgers het beste bevorderd worden?
 - Wat zou er (meer) moeten gebeuren?
 - Wat zijn belangrijke voorwaarden?

2. De vragen voor de professional

1. Wat is belangrijk in het ondersteunen van etnische minderheden tot actief burgerschap?
2. Wat is belangrijk in het ondersteunen van autochtone/allochtone burgers in het *samenwerken* met elkaar
3. Wat valt je op in de *samenwerking* tussen allochtone en autochtone actieve burgers? Lastige en positieve punten?
4. Wat moet je als werker goed kunnen en weten om autochtone/allochtone burgers te ondersteunen in hun samenwerking?
5. Wat is jouw visie op (actief) burgerschap?
 - Is er naar jouw idee verschil in hoe etnische minderheden en autochtonen actief burgerschap invullen, vormgeven?
6. Op wat voor manier voel jij je verbonden met de multiculturele samenleving?
 - Wat is jouw visie op de multiculturele samenleving?